ЮЛІЯН ОХРИМОВИЧ

3 1761 06983588 2

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

В.Ч

FOR USE IN LIBRARY ONLY

JA
84
U45
04
1922b
c. 1
PJRC

PJRC

The
Peter J. Potichnyj Collection
on
Insurgency and Counter-Insurgency
in Ukraine

University of Toronto Library

LIBRARY
UNIVERSITY OF TORONTO

СТАРЕ ВИНО В НОВИХ МІХАХ

I.

Большевики виграли другу світову війну. Всупереч різним пророцтвам, висновкам із аналізи їхнього внутрішнього стану, сподіванням швидкого впадку большевицького режиму в Московії та в окупованих нею країнах, большевія показалася сильна, над міру сильна, до тої міри, що сьогодні загроджує всьому світу, мобілізуючи його в оборонній акції проти себе і заставляючи думати про неї, як про можливого пана світу в близькому майбутньому.

З цим фактом мусить рахуватися сьогодні політика кожної держави. Які б ми прогнози на майбутнє не ставили, мусимо його завжди мати перед очима.

Але ще так недавно переважало переконання, що большевицький режим хиткий, а тому і московська держава міцно на ногах не стоїть і хто знає, чи сильний штовх із-зовні не викличе в ній внутрішніх ферментів і чи не завалиться вона під тим подвійним тиском та не поховає під своїми звалищами московського деспота навіки.

Ця думка знаходила своє підтвердження в великих чистках партійного й адміністративного апарату, в мордах червоних генера-

лів і вищих старшин і переважала вона в більшості тодішнього дипломатичного корпусу в Москві.

Правда, не бракувало й тоді голосів, що в той спосіб большевицький режим дощенту винищує всю опозицію і вириває їй на довгі роки ґрунт з-під ніг, а тому закріплюється. Одначе ці голоси були відокремлені, хоч належав до них і представник другої великої світової потуги, американський амбасадор Дейвис. Сьогодні, коли це вже належить до минулого, находиться чимало людей з твердженням, що радикальними діями безпосередньо перед другою світовою війною, безжалісним вимордуванням своїх власних співтворців і вихованців большевизм знищив ворожу п'яту колону, підготовив свою перемогу і врятував світ перед Гітлєром.

Для нас ці розумування, хоч цікаві, та менше важні. Важний факт зросту московської великодержавної могутности до небувалих в її історії розмірів — великий хан Московії кидає сьогодні свою тінь на цілу планету. Зацікавлення всім, що має зв'язок із Московією, відразу зросло до тої міри, що інколи переходило навіть у захоплення. Колись Достоєвський жалівся, що навіть місяць більше обслідують, ніж Росію. Сьогодні величезна більшість світа регулює своє життя в сучасному й майбутньому відношенням до московського фактора світової полі-

тики: одні це роблять, орієнтуючись на нього, другі приготовляються до оборони перед ним. Коли б кремлівські можновладці допускали чужинців у своє царство, ніяка країна світу не була б так докладно досліджувана, як вкрита червоним серпанком тайни "шоста частина світу".

У зв'язку з цим у світі появилася повінь літератури про Московію, її минуле й сьогочасне, її соціяльні відносини, економічний стан, психологію народу. Цим велетенським зростом зацікавлення до всього, що московське, радіють усі москалі, якої б вони масти не були, і тягнуть із того користі: большевики імпонують своїм п'ятим колонам, їхні противники тішаться, що Росія стала в центрі уваги світа, без огляду на її режим, бо сьогодні він такий, завтра буде інший, а "матушка Расєя" була й буде одна й та сама.

Большевизм, як соціологічний феномен, розглядається з іншої сторони, ніж досі. Тепер уже не цікавить людей, або значно в меншій мірі цікавить, проблема "соціялізму в одній країні", або "революції" чи "зради революції". Шукається пояснення, причин і джерел московсько-большевицької сили: чи вона спирається на підставах стабільних, чи має щілки в своїй будові?

Ліві кола в світі, особливо в міродайних для світової опінії країнах Англії, Франції та З'єдинених Держав Північної Америки

знаходять вияснення цієї загадки в наслідках комуністичної революції, що, хоч завернула на своїм шляху в багатьох пунктах на старі позиції, все таки своїми соціяльними реформами й економічною розбудовою країни збудила в ній приспані сили.

Московська еміґрація і взагалі протибольшевицько настроєні москалі заступають думку, що ніякі реформи, ніякі устроєві зміни не можуть змінити довговікової традиції і вдачі народу: що тут вийшли наверх ті цінности "русского народу" і "русского чоловіка" що в душі його віками жевріли і не могли виявитися через брак сприятливих відносин, але виявитися мусіли невідхильно, і що в вільній, демократичній, небольшевицькій Росії вони розцвіли б краще; що дух русского народа ломить наложені на себе окови і без огляду на свій теперішній большевицький режим, Московія щораз більше наближується до праджерела своєї сили, звідки вирвала її на момент марксівська спекуляція. Бо теперішня Совдепія, як сукупність політичних, економічних, соціяльних, національних і культурних моментів, не є витвором тільки марксо-ленінської теорії, здійсненої в практиці большевицькою партією на чолі з Сталіном, а є вона синтезою найдавніших московських традицій і нових, післявоєнних і післяреволюційних течій.

II.

Не вдаючись в оцінку слушностей одних чи других поглядів, мусимо ствердити, що большевизм був приневолений зробити багато концесій тому станові, до боротьби з яким розвинув свої прапори перед тридцяти роками. Вже сам великий рабін большевизму, товариш Володимир Ілліч, мусів рятувати його поворотом до старого через Нову Економічну Політику (НЕП), і тим створив перший прецеденс до комуністичного відступу, якого в площині принциповости не можна оправдати ніякою тактичною софістикою в роді "один крок назад — два наперед". Пізніша офензива комунізму під кличем здійснювання "соціялізму в одній країні" була переривана частими "передишками" і не дивлячись на свої "головокружні успіхи" таки крок за кроком мусіла здавати свої позиції, була відворотом від всеобіймаючої і всесвітньої перманентної революції, хоч її небезпека для зовнішнього світу через те зовсім не змаліла.

Цей відступ від доктрини чистого соціялізму, чи радше марксо-ленінізму, найяркіше виказував Троцький, що разом із своїми співвизнавцями ортодоксального комунізму вважав себе прямим спадкоємцем марксо-ленінського світогляду. В своїй книзі "Зрада революції" намагається він це виказати

"по пунктах", але засліплена ненависть до свого щасливішого суперника Сталіна затемнює його арґументацію та переносить її більше в площину ривалізації персонажів замість світоглядів.

Та не тільки полеміка комуністичних бонзів наводить нам на очі цей факт. Ще більш переконлива для нас обсервація большевицької дійсности, так як вона виявляє себе у внутрішній соціяльній та економічній політиці большевизму, і в спостереженнях чужинців, що слідкують за совєтськими відносинами. Це вже на стільки знана річ, що її не треба доказувати, вистачить на неї покликатися, і ми не будемо тут наводити прикладів "обуржуазнення" большевизму.

Чужинці, що мали нагоду довше перебувати в СССР чи то як пресові кореспонденти, чи то як дипломати, схиляються до переконання, що "країна трудящих" щораз більше вертається до московського національного змісту, дбайливо оберігаючи свої червоні шати. Дехто посувається аж так далеко, наче б то з комунізму в Московії не лишилося вже ніщо. Це, мовляв, тільки далека ціль, далекий ідеал, це віра, до здійснення якої прямують, але ніколи не дійдуть, так само, як християнство та його етичні й соціяльно-моральні ідеали в західньому світі, що обов'язують формально, та в дійсності дуже далекі від практичної реалізації.

В багатьох випадках це було більше бажання, ніж дійсність, гіпотеза в оцінці розвоєвих тенденцій, як факт. Воно випливало в першій мірі з бажання заспокоїти наперед себе і своє сумління, а вслід за тим і свою країну, що небезпека світового воюючого комунізму минула, що Москва звернулася до себе самої і своїх внутрішніх справ, завісивши на кілок мрії про всесвітню революцію. Сер Бернард Парес, що майже ціле покоління провів у Росії і потім кілька разів туди навідувався, дійшов до висновку, що світових революціонерів більше у Ню - Йорку, ніж у Москві, вони вигинули у великих чистках, та що Сталін це новий будівничий Росії типу Петра І., а зразком теперішнього комуніста став не всесвітній конспіратор, що захоплюється світовою революцією, тільки технік та будівничий, що хоче розбудови власної країни.

Нема нічого більш небезпечного, як заколисувати себе такою калькуляцією. Все таки не можна не доглянути великої зміни в большевицькій політиці, не входячи в те, чи міняє вона свою програму, — як це твердять чужинці, — чи трактує це тільки в площині тактики, — яку то думку заступаємо ми.

Большевизм став надзвичайно зручним і вигідним засобом в руках московського народу. В політиці зовнішній служить він незрівняно для організацій комуністичних пар-

тій, як п'ятих колон у чужих національно-політичних організмах, для притуплення інстинкту самооборони й відчуття небезпеки, для розслаблення сили волі й спротиву в боротьбі за політичну й економічну супрематію в світі. Демонстрацію того бачили ми недавно, коли большевицькі лідери в західніх країнах один за одним послушно заявили, що на випадок війни з СССР "трудящі" їхньої країни не піднесуть зброї проти своїх "братів". У внутрішній політиці чудово виконує він своє завдання зберігати державно-політичну єдність кольосальних просторів. Великі світові імперії розкладалися колись через брак зв'язку з центром з причини слабих і повільних комунікаційних засобів. Сьогодні, в добі радія й літаків, простір і комунікація перестали бути непоборними труднощами. Все таки, хоч ці уліпшені та вдосконалені комунікаційні засоби сприяють централізації і протидіють природним тенденціям географічно-політичного регіоналізму, на який то фактор такий великий натиск клав Вячеслав Липинський, сьогодні замало чисто механічних засобів для береження єдности імперії. Засоби ідейні та психологічні стають щораз більш необхідні. Ось і тут блискуче послужив москалям комунізм, що врятував державно-територіяльну єдність до часу зорганізування нової сильної центральної влади. Недивлячись на свою забріханість

— цим засобом служить він і надалі, і нічого не вказує на те, щоб треба було викидати його на склад.

Замісць первісних своїх цілей — побудови соціяльного ладу в безклясовому суспільстві, де зникла б згодом державна влада, як знак насилля над людиною, большевизм зійшов до чогось зовсім іншого. *Не большевизм заволодів московським народом, тільки московський нарід опанував большевизм і* дістав тим способом грізну й небезпечну зброю в своїому суперництві з західнім світом. Велетенський московський вуж-давун змінив свою шкіру.

III.

Пересічна людина завважує головно зовнішні вияви повороту до старих московських традицій. Її увагу приковує привернення пагонів, царських уніформів, орденів і ранґ у війську; старі назви в державній бюрократії, де на місце "народніх комісарів" знову засіли "міністри", в системі виховання і в шкільних підручниках вертається стара нута: ґльорифікація минулого, — що так недавно ще було тільки символом реакції, контрреволюції та поневолення "робочого класу"! — як ось фільми й нагороджені преміями повісті про Александра Невського, погромщика німців, Івана Лютого, основника імперії, Петра І., будівничого Росії; віднова

патріярхату, як найсильнішого інструменту у використанні церковної організації для духового підкорення Москві інших народів, головно слов'янських; пропаґанда "великого русского народу" і "русскої мови, мови Леніна і Сталіна". Все те симптоми тільки, хоч дуже багатомовні. Це наче віконця, крізь які визирає прихована вікова природа московського народу.

Вже менше впадають в око економічні симптоми повороту до старих вартостей: скасування рівности. Замість "кожному по його потребам, від кожного по його спроможностях", приходить стахановство, норми, платня по виконаній праці і по становищі в ґієрархії. Отже поворот до відвічних стимулів людської праці та її видайности, а рівночасно перекреслення вихідних і кінцевих позицій комунізму. Хоч вони далекосяглі в своїх наслідках, хоч дуже дошкульні для широких мас теперішніх громадян СССР, але менше помітні для зовнішнього обсерватора, а й для самого щасливого і радісного громадянина країни трудящих стали щоденним хлібом насущним, до чого він звик і не має змоги порівняти це зо станом інакшим, щоб схопити різницю через порівняння.

Але найважніше, чого не можна тратити з уваги, а що ми не завжди бачимо, це те, що всі зовнішні об'яви є тільки неминучими виявами тих процесів, що повільною, але пев-

ною ходою ідуть наперед у внутрішній еволюції московського большевизму з марксо-ленінського до пра-московського змісту. Попри всі жахливі потрясення, попри море пролитої крови і мільйони замучених людей во ім'я кращого завтра для цілого людства, залишився незмінний зміст людського матеріялу. Московський нарід із ролі тягла у возі світової революції пересівся на місце візника і большевизмом, як бичем, страшить світ. Але сам залишився таким, яким був літ тому 900, коли формувався в північних нетрях і кував свою вдачу під татарським ярмом.

Незмінним залишилися його імперіялізм і заборчивість, хижацька аґресія, загарбництво чужого добра. Колись це йшло простим шляхом окупації, опісля анексії чужих просторів, і таким способом повстала російська евро-азійська імперія. Сьогодні діється те саме, та іншою методою: організуються "народні республіки", потім входять у союз "совєтських соціялістичних республік", де мають "право самовизначення аж до відділення", з якого не можуть скористати. Під яким би це не йшло моральним оправданням чи політичним узасадненням, зміни на тому нема ніякої. І не може бути, бо московський нарід і далі складається з тих самих духових компонентів, це далі ті самі Івани Петровичі та Петри Івановичі, що були за царя Миколи II і є за товариша Йосипа Віссаріоновича

Сталіна. Він може жити в ліпших чи гірших економічних і побутових умовинах, але є він тим самим московським народом, формованим віками своєї історії, своєю суворою природою і своїм ґеографічним положенням.

Його кочовнича вдача виявляє себе впродовж століть у різних формах. Азіятсько-номадський первень степовика, що виганяє отару, випасає траву, звиває шатро й переноситься в нові околиці, — діє до сьогодні. Він віддав московському народові великі послуги, бо завоював для нього Сибір. Цей похід до Пацифіку мав свої глибші, інстинктовно-підсвідомі причини: душа номада найшлася в своєму елементі. Пізніші московські "бродяги", що з ціпком в руці і з торбою на плечах мандрували вздовж і впоперек "матушки Расєї", теж свій початок беруть з психічного заложення кочовика. Але і в найновіших часах обсервуємо це в мандрівці робітників від фабрики до фабрики, з сіл до міст і навпаки. Без сумніву, нові економічні умовини в багатьох випадках змушували людей до того, в багатьох заохочували шукати щастя на новому місці. Але попри все те грав тут дуже важну ролю духовий імпульс з-за порога свідомости: кочовик звивав юрту на одному, щоб її розвинути на другому місці.

Нещадна боротьба держави з явищем масового мандрівництва, сувора паспортиза-

ція не тільки в політичних цілях, але теж з метою прикріпити кочовика до сталого місця замешкання, репресії за зміну місця праці й обіцювані користі з довшої праці на одному місці, потверджують тільки, що ця риса московської національної вдачі виявляється безнастанно і треба довгого періоду осілої цивілізації, щоб зневтралізувати віковий вплив степового бурлаки.

А поверх усього височить постать деспота, пана життя і смерти народа, жорстокого короля пастухів, що йому коряться мільйони в послушній покорі. Великий хан виемігрував з безмежної азійської рівнини, що зродила завойовників світа, та розбив свій намет над Москвою. Великий хан засів у Кремлі і прийняв назву царя - батюшки. По короткій екскурсії до Петербурґа, вернувся він до вірної Москви і тут уже він "батько трудящих, великий учитель народів, геніяльний вождь пролетаріяту, товариш Йосип Вісаріонович Сталін". Ідолопоклонське відношення до Сталіна не випливає з самого тільки страху чи з доведеного до вершин мистецтва самозабріхання. Підложжя воно має куди глибше і сягає своїм корінням до найглибших тайн азіятської душі московського народу. Сама титулярна фразеологія, рабські запевнювання віддапости при всякій, навіть найдурнішій нагоді, повзання ниць перед царем - самодержцем, китайсько - мандаринсь-

кий стиль вірнопідданчих заяв — це щось таке чуже й незрозуміле західній та українській культурам, але водночас природне й рідне психіці москаля. Тому повторяється воно за всіх часів при всіх режимах, бо в цьому московський нарід виливає своє розуміння духової постави до свого володаря, будь він цар-государ, самодержець усієї Росії, будь він геній людства, ґенераліссімус Сталін.

Ось це відношення холопа до пана так далеко зайшло в кість і кров московського народу, що він навіть у судорогах революції не може звільнитися від його духових оков. Максим Горкий, що краще ніж хто інший знає психологію московської босячні, бо сам з неї вийшов, ось так характеризує цю московську рису: "Якби я був царем Росії, я б знав, що зробити, щоб запевнити на віки абсолютну монархію. Я б поїхав до Москви. Виїхав би на білому коні перед Кремль на Червону Площу в оточенні всього блискучого почоту і сказав би: — Негайно зберіть ось тут, довкола мене, ввесь люд Москви. — Народ зійшовся б і я б йому сказав: — Ребята, ви жалієтеся на моїх міністрів і чиновників та багатіїв, що вас гноблять і граблять. Ось я, ваш цар, сам буду судити їх перед вами, тих драбуг і злодіїв. — І, вислухавши жалів народа, зрубав би кілька голов на місці, без дальшого суду. Впевняю вас, що не мав би я потреби лякатися ніякого атентату. Нарід бе-

ріг би мене краще, ніж не знати яка Охрана.”*). Так говорить глибокий знавець душі свого народа. Ці слова знаходять своє потвердження в історії відомих московських бунтів простолюддя. Неначе в дзеркалі відбивається там ідопоклонська потреба коритися цареві. Проти царя Василя Шуйського зірвався Іван Болотніков. Свій бунт опер він на найбільш зрозумілій для москаля моральній основі: обороні правного царя. Безправ'ю царя Василя Шуйського протиставив він ім'я Дмитра Самозванця, як правного спадкоємця царської шапки. Його розбито. На його місце стає інший. що зібрав недобитків Івана Болотнікова та різних бродяг і сам назвав себе царем Дмитром та рушив на Москву. Від того часу по широких просторах московського царства то тут то там спалахує безліч селянських бунтів, та що в них характеристичне, це те, що вони були спрямовані проти “злих царських слуг”, часто наче б то в обороні царя, ніколи проти нього, проти самої державної інституції царату.

Найбільш відомий бунт Стєнки Разіна 1667 — 1671 рр., до найбільших подробиць сбслідуваний болышевицькими істориками, був доволі великим і виразним, як на той час, соціяльним рухом. Одначе сам Стєнка, хоч бив “дворян” і вішав “воєводів”, через

*) Цитовано за G. Alexinsky:, La Russie re'volutionaire.

своїх емісарів ширив у народі, що в його генеральній кватирі перебувають... царевич і патріярх. Не важне тут, чи він справді хотів тільки змусити царат до соціяльних реформ чи пускав ті вістки, знаючи своїх земляків, як найкраще трапити до їхньої ментальности і запевнити собі підтримку. Важне, що тільки тим способом міг зискати прихильність серед русских мужиків.

Ославлений Пуґачов теж подавав себе за царя Петра III, чоловіка цариці Катерини II. Його пропаґандисти попереджали головну військову силу й ширили чутки, що цар випустив Золоту Грамоту й обдарував нею селян землею й волею, але вкрали її "пани" і ось тепер постигне їх караюча рука. (Цю історію з золотою грамотою найдемо 150 літ пізніше, як неясну мряковинну причину селянських розрухів, між іншими і в Україні).

Вихор большевицької революції знайшов зрозуміння в селянських масах, коли йшло про "злих царських слуг", поміщиків і дворян. Їх винищено до щенту. Але обожання царя, що наростало в душі ще степового чабана, потім вірного слуги й холопа Його Імператорського Величества, тепер кращого друга трудящих, Йосипа Сталіна, залишилося і залишиться так довго, як довго буде існувати московський нарід. З тим мусить рахуватися і на цьому може будувати кожен московський політик.

IV.

В большевицькій системі розвинено найбільш рафінований централізм. Ніякий москаль не може собі уявити без нього держави. Це так глибоко сидить у московській душі, що навіть теперішні московські демократи з-під стягу Керенського висувають його в своїй програмі не дивлячись на свідомість, що треба їм маскуватися з одної сторони, щоб заспокоїти сумління своїх американських патронів, з другої, щоб не відстрашити підкорених большевизмом народів. Але державний централізм, це інтеґральна частина московського поняття держави і має це свої ґлибокі ґеополітичні, історичні і психологічні підстави.

Московські історики Соловйов і Ключевський дійшли до висновку, що саме ґеографічне положення й крайовидні моменти вплинули на таке розуміння державности в москалів: величезна рівнина, без природних меж, одностайна й одноманітна, родить в людині думку про одність влади і про власну малеч у порівнянні з нею. Як на арабських пустинях зродився найчистіший монотеїзм у жидівській, в первісній християнській і в магометанській релігіях, так на евроазійській рівнині виросла ідея одности і всеобіймаючости центральної державної влади з беззастережним підчиненням їй людської індивідуальности.

Історичний розвиток московського народу та його держави тільки закріпив ці світоглядові уявлення, оформив їх у системі царату. В інтересі Золотої Орди лежала фіскальна уніфікація країни для ліпшої податкової контролі й дешевшого способу адміністрації. Уніфікація фіскальної адміністрації потягнула за собою централізацію загальної адміністрації вже після того, як Москва скинула татарський суверенітет. А звідси вже тільки один крок до "єдиної - неділимої", що під її аспектом кожен москаль підходить і до суду - віку підходитиме до розв'язки проблеми державного оформлення й державної адміністрації евро - азійських просторів.

В абсолютній формі державної влади, будь вона монархія, будь диктатура пролетаріяту, відношення держави, як символу та втілення всякої влади, до людської одиниці, до народу та його окремих кляс чи верстов, залишилося одне й те саме.

Держава завжди домінувала в Росії. Як в цілому Орієнті, ніколи там ярко не виступали кляси в твореннї держави і народу. Можна сказати, що гіпертрофія держави була супроводжена атрофією народу, як органічного соціологічного твору, та його окремих верстов. Кінець-кінців все починається і кінчається на репрезентантові державної влади, джерелі сили, права, справедливости і політичного розуму. Людський індивід — це ко-

машина в порівнянні з нею. Не має вона ніяких природних прав, не має значення й ваги в обличчі державної потворної машини та її рамени, державної поліції, що в Московії зміняла свою назву багато разів, але лишилася тою самою від зарання царської імперії: чи це буде оприччина Івана Лютого, чи охрана Романових, чи ГПУ-НКВД-МГБ в большевицькому режимі. Її страшний тягар давить рівно кожного, чи це "трудящий" чи "народній комісар". Це надзвичайно вірно віддає Артур Кестлер у своїй повісті Darkness at noon знаній більше під французьким наголовком "Le zero et l'ifinie", що вірно і правильно віддає всю суть московського світогляду, на скільки йде про взаємовідносини між державою і громадянином. З того береться недоцінювання людського життя — азійська риса — що так виразно знайшло своє вияснення в оповіданні про скок вояка з вежі на наказ Петра І. Де живе отара, там губиться одиниця. На цій філософії спиралося московське розуміння світу і його завдань завжди, на тому спирається воно й сьогодні.

Коли держава — все, а індивід — ніщо, то репрезентант держави і державної влади має оправдання нелюдськости й жорстокости. Тимбільше, коли вона не сліпа примха, але спрямована на якісь більші цілі для добра наче б то народу. Під тим оглядом не багато

різняться від себе Петро І. і Сталін, коли йде про методи й засоби їхнього діяння.

Ключевський характеризує реформи Петра І. ось так: "гарячкові, з хворобливими поспіхом переводжені, під натиском обставин змінювані, без часу на те, щоб надуматися і спокійно передискутувати. Через свою наглість ніколи не могли природно дозріти. Неможлива там соціяльна, економічна чи навіть психологічна еволюція — все діється по наказу згори". Відкиньмо прізвище Петра І. і вставмо на те місце Сталіна — картина в нічому не зміняється. Обидва дивилися тільки на "справу" і поза нею не бачили "людини".

Чи це припадкова аналогія? Мабуть ні. Це скоріше періодично повторяє себе московський автократичний деспотизм, що одними й тими самими способами буде діяти в найбільш різних умовинах. Тоді й тепер революція переводиться згори, народні маси в більшій чи меншій мірі були тільки її об'єктом, ніколи не були суб'єктом. Там переводила її бюрократія царського автократизму, тут бюрократія большевицької партії, як рамени "диктатури пролетаріяту". Колись Петербург поставлено на козацьких українських кістках. Сьогодні на таких самих українських кістках ростуть Маґнітоґорські та різні комбінати. Тоді й тепер великі державні роботи, міста, шляхи, канали й порти ви-

конувалися примусовою працею, набраною в масових депортаціях робочою силою.

V.

Людина, як витвір свого географічного положення, природних умовин буття, історичних традицій залишилася в Москві та сама, що була перед століттями. В міру охоплення проявами цивілізації широких просторів, щораз більше коло людської маси стає до її розпорядимости, нові технічні й наукові засоби продовжують те, що примітивними способами започатковано давно. Хто б не був при владі на Півночі, чи це повернувся б ancien regime (до чого мабуть ніколи не дійде), чи залишиться змодифікований життям большевицький державний соціялізм, чи прийде йому на зміну фарбований лис ліберала-демократа, не буде це мати впливу і значення для життя московського народу та його розвоєвих тенденцій у внутрішній та зовнішній політиці. Перед нами стоятиме завжди москаль зо своєю розхрістаною душею, з жорстоко-хижацьким відношенням до чужого, переконаний про те, що "наша матушка Расєя всьому світу голова" і що "Москва — це Третій Рим, а четвертому не бути".

Даремне сподіватися, що большевизм змінив москаля, і що він, звільнившися від його гніту, буде більш здатний до добросусідського життя. Москаль до гніту привик

від тисячі років, він його не відчуває і фатальною покорою сприймає як неминучу долю, як постійній зміст життя. Виступали проти нього тільки одиниці і розпливалися в людському морі: перемагала їх одвічна стихія. Щось елементарно незмінне, не дивлячись на найстрашніші революційнійні потрясення, відчувається в житті московського народу. Душа Орієнту говорить з нього, як той китаєць, що з маєстатичним спокоєм вилічував підбої своєї країни чужими завойовниками впродовж 3.000 літ і... показував довкола себе самих тільки китайців; з завойовників і сліду не залишилося.

В цій свідомості мультімільйонової маси, де нема місця на життя одиниці, де пропадає все, що хоче різьбити її, розпливається у вічно рухливому людському морі, криється якась незбагнена страшна сила, що морозить кров у жилах і паралізує волю. Що тут значить, чи на верху стоїть цар-государ, чи товариш Ленін або інший Сталін, — один і другий мусить так робити, як йому диктують вічні закони "руського народа". Що більше він міняється, то більше все остає в ньому по-старому.

ЗА СМІЛИЙ ПОГЛЯД НА ДІЙСНІСТЬ.

В нікого нема сумніву, що зудар між Сходом і Заходом наступить. Це чується в повітрі, цього сподіваються всі і нема нікого, хто б це заперечив. Інакше можуть говорити тільки професійні дипломати, що їхня мова ніколи не розкриває правдивих думок, або маняки мира, що наче струсі встромили голову в пісок і не бачуть невідхильного, бо не хочуть його бачити. Ніхто не видає мільярдів долярів і карбованців на те тільки, щоб фабрики працювали, бо від безробіття можна рятуватися й іншими способами.

Різниця думок починається щойно з моментом, коли говорити про початок конфлікту чи місце, де він зачнеться. Властиво війна вже є: вона ведеться довкруги Берліна, в саботуванні діяльности органів Об'єднаних Націй через надуживання права вето, грецькими партизанами, страйками в Італії і Франції, в судорогах китайського кольоса. Дехто називає її "холодною війною", але вона може перетворитися в гарячу, і то навіть дуже гарячу.

Можна сказати, що обидві сторони війни сподіваються і до неї пильно приготовляються, але в даний мент ще ні одна з них її не хоче, принаймні не хоче сама війни почи-

нати. Большевики уважають, що час працює для них, бо позволяє їм відбудувати знищену попередньою війною країну, зліквідувати опозицію в підбитих просторах, розбудувати воєнну індустрію, а також, — що дуже важне, — на їхню думку, зближає важку економічну кризу, що спараліжує господарське життя Заходу та унеможливить йому оборону.

Західні потуги не вважають себе ще готовими. Не треба спускати з очей факту, що цей конфлікт своїми розмірами перевищатиме всі попередні: тут іде про володіння світом у повного того слова значенні, тут перемога одних мусить кінчитися загибіллю других, бо й саме одною з найважніших причин цієї війни є неможливість мирно співіснувати побіч себе двом рішучо протилежним світоглядовим, соціяльним, політичним і економічним системам, з яких одна поклала своєю метою виключне володіння світом. Тому в цьому змагові не буде місця для невтральних, а воюючі сторони мусять мобілізувати всі духові, фізичні й матеріяльні засоби, що їх матимуть до диспозиції. Це вимагає довгого часу і ледве чи прийде така хвилина, коли котрась із сторін почує себе повністю підготованою і скаже: прийшов час!

Не мало заважить тут досвід минулого. Кожний хоче мати за собою світову опінію, кожний хоче виступати не тільки в ролі пе-

реможця, але й оборонця правди й справедливости. А тому війни ніхто не хоче починати. Не має тут значення страх, щоб не засісти колись на лаві обвинувачених, як сиділи в Нюрнберґу гітлерівські можновладці. Бо така буде неминуча доля переможених: на них спаде відповідальність за війну та її страхіття, вони впадуть жертвою і будуть мусіти своєю ганьбою і смертю виправдати переможців. Більше йде про те, щоб у часі тривання війни вдержувати віру серед свого народу й своїх союзників у слушність своєї справи і своїх воєнних цілей, бо ця віра піддержує сили і дає витривалість у боротьбі. Всіх треба переконати, що війна ведеться тільки у власній обороні. Відомо, що так у першій, як і в другій світовій війні Злучені Держави Америки знайшлися досить пізно. Коли б Рузвелт міг, був би вступив у війну першого таки дня, разом із Англією і Францією. Але він того не міг зробити, бо американська публична опінія не була підготована і не могла б зрозуміти потреби війни. Тепер це не вимагало б стільки часу, що попередньо, не дивлячись на традицію спільноти зброї з обох світових воєн і великої пропаґанди про "хоробрий совєтський нарід", як союзника в протинімецькій боротьбі. Від майже двох літ ведеться інтенсивна і зручна пропаґанда над підготовою громадської думки на випадок війни, як крайнього оборонного

засобу. В тому зручно використовуються такі афери, як Кравченко, Косенкіної, блокаду Берліна й виголоджування німецьких дітей, шпигунські процеси і протикомуністичні слідства. Навіть найтупішого американця переконує те, що війна має провадитися в обороні перед аґресією і нелюдськістю большевиків, що уряд намагається оминути її всіми силами, але коли б вона вибухла, то тільки через неуступчивість большевиків і з їхньої вини. Ось тоді американець буде воювати в тому переконанні, що боронить він не тільки себе й свого краю, але й бореться за волю, добро і щастя всього культурного світу.

Одначе війна не може відволікатися в безконечність. Накопичується велетенська енергія, колосальні запаси зброї й воєнного виряду, росте нервова атмосфера напруження. І тоді вистане однієї іскри, щоб спалахнула пожежа. Після балканських воєн 1912 і 1913 років тодішнім політикам було ясно, що йде світова війна, що принесе вона загибель австро-мадярській монархії, яка не переживе свого старого цісаря Франца Йосипа. Але як би хто тоді розписав був анкету на взір теперішньої американської методи інституту Ґелюпа, ледве чи вислід її визначив би такий швидкий початок світового конфлікту. Та пролунав стріл у Сараєві і до кількох

тижнів заграва воєнної пожежі огорнула всю Европу.

Політична атмосфера електризується. Тут і там може наступити льокальне розрядження, але в цілості політичної ситуації та в її залізно-послідовних тенденціях розвитку наелектризування згущується і творяться запальні місця. Мусить прийти час повного насичення атмосфери — і тоді найменший інцидент може стати краплею, що переливає береги чаші.

Таких запальних місць у пунктах стичности світів совєтського і західнього було і є чимало. Одним із найбільш невральгічних пунктів був Трієст: гаряча сербська кров кожної хвилини могла там повторити Сараєво. Виступ Тіта розрядив наснажену атмосферу. Потім прийшла блокада Берліна. Напруження протягнулося задовго і... до нього привикли. Берлінська справа ліквідується, але інша може кожної хвилини вискочити: в Німеччині, в Палестині, в Ірані, в Китаю, в Кореї.

Отже можемо прийняти такий висновок:

1. з обох сторін, сказати б дипломатично, "рахуються з можливістю конфлікту", або "приготовляються до оборонної війни",
2. в даному менті ні одна сторона не чується ще достатньо до війни підготована, матеріяльно і психологічно,

3. Війна зближається з кожним днем; коли вона пічнеться, — годі передбачити. Мабуть не надто скоро. Але несподівані події можуть нежданно прискорити її вибух і тоді воєнні випадки поточаться з швидкістю і нагальністю лявіни.
4. місце, де війна почнеться, трудно визначити. Може в Европі, може на середньому чи далекому Сході. Та суттєвого значення це не має, бо майбутньої війни не можливо зльокалізувати, вона автоматично перекинеться на ввесь світ і тереном її дій стане вся наша планета.

II.

Як буде вестися майбутня війна, де схочуть противники завдати собі смертельний удар, — про те знають тільки їхні ґенеральні штаби. Може вона принести жахливі й нечувані страхіття. Може тривати коротко, але може й затягнутися. Війну 1914 року обраховували на кілька тижнів, в надії, що вона зльокалізується. Війну 1939 року пророкували на кілька місяців, — в надії на швидкі успіхи німецької армії і на пізніше замирення з аліянтами. Проте обидві тривали по кілька років. Атомний вік може війну закінчити дуже швидко, але й може її затягнути на ще довший час. Вже тепер поділені думки щодо того, чи вдалося б атомними бомбами знищити відразу відпорну силу большевиків, з у-

ваги на величезні простори й розкиданість їхніх життєвих центрів.

Годі й зайво тут вдаватися в те, якими засобами і якими методами ведений буде цей змаг. Напевно обидві сторони не завагаються перед нічим, що зможе принести їм перемогу і раз на все знищити противника. Марево атомного бомбардування, бактеріологічної війни, ракетних машин-автоматів, кермованих здалеку електро-магнетними хвилями стоїть перед нами, як жахливе, невблаганé фатум. Давні війни велися на фронтах між військовими силами противників, що або перемагали або капітулювали. Ще в першій світовій війні цивільне населення було безпечне кілька кільометрів за фронтовою лінією. Але принесла вона терпіння й цивільному населенню через господарську блькаду й голод. Друга обдарувала людство бомбардуванням великих мешкальних осередків і ґазовими коморами. Інколи жах збірає на думку, що принесе третя. Світ вертається до тих часів, коли війни велися між племенами і перемога одного приносила цілковиту загладу другому: його чоловіків вбивали, житла палили, дітей побивали, а молодих жінок включали до власного племени.

І ось тут стає перед нами жорстоко-правдива дійсність: у тому змаганні український нарід не буде під зброєю, не буде під **власною** зброєю, а його терени можуть потерпіти най-

більше від усіх, його біологічна сила зломана може бути надовго.

Був час, коли головний театр війни передбачали у підбігунових околицях. Там найближче підходять до себе обидві потуги, чи не там вони вхопляться за чуби.

Є проєкт вести війну з Совєтами майже виключно повітряними силами, оточивши їх вінцем сталих і рухомих повітряних баз, звідки можна було б далеколетними апаратами досягти кожне місце розлогого Совєтського Союзу та обернути в скирту гною їхні життєві осередки. Тоді не треба було б боронити Европи і не треба було б великих окупаційних армій. Підо впливом нищівних ударів американської повітро-плавної флоти повстане хаос і дезорганізація, почнеться розклад ких порядкових сил, щоб опанувати простори і "країни трудящих" і тоді вистане тільки великих порядкових сил, щоб опанувати простори і завести на них лад.

Стрічалися ми в пресі зо страшною для нас думкою відрізати Совєти від Европи мертвим поясом, де зникло б усяке життя. Цей пояс смерти мав би переходити від Чорного до Балтійського морей, отже якраз серединою українських земель і приніс би загладу мільйонам української людности. Звичайно, сентименти в таких випадках ролі не грають і коли б це було потрібно для одної з воюючих сторін, вона без вагання це виконала б.

Не зважаючи на те, що це потягнуло б за собою смерть половини народу.

Все це тільки здогади. Але характерно, що ці припущення, нераз запозичені з царини найбуйнішої фантазії, здебільша торкаються тільки сторінки військових дій і майже не згадують про другу, не менше важну, а у відношенні до большевиків найважнішу зброю, зброю політичну. Гробова мовчанка панує, якщо йде про питання, який буде уклад сил на Сході Европи і заході Азії після повалення большевизму. Без сумніву, десь про це говориться в рішальних колах, якісь проєкти там розробляються, якісь рішення западають. Та все це закутане густою заслоною тайни. А для нас проникнути цю заслону — це питання життя і смерти. Всі наші зусилля можуть піти на нівець, що більше, від самого початку, вже від сьогодні, можуть бути засуджені на невдачу, якщо ми не потрапимо того збагнути, якщо ми не потрапимо суґестувати, накинути переможньому світові нашої концепції політичної, соціяльної і господарської розв'язки проблем післясовєтської дійсности.

Ворожий світ, рештки беззубої, але впливової московської "демократії" з Керенським на чолі, над тим працюють. Його флірт з Миколайчиком каже сподіватися нового Андрусова або Ризького трактату. Чи потрапимо

зсунути цих людей до ролі ловців, що торгують шкурою живого ще медведя?

Цим разом війна мусить принести нам визволення. Це остання шанса, принаймні з тих, що їх можна передбачити. Бо інакше ми зникнемо з політичної арени світу на ціле тисячоліття. Нас проклянуть майбутні покоління, коли ми не станемо на висоті завдань, перед якими поставила нас біжуча історична хвилина, і не дамо з себе всього духово-моральнього та фізичного й матеріяльного зусилля, на яке тільки може здобутися людина і нарід. Тільки війна може спинити кошмарний процес повільної смерти народу в залізних обняттях московсько-большевицького давуна. Війна може і мусить розторощити цю страшенну потвору, що грозить затопити в морі крови ввесь світ. Наша ставка є і мусить бути на послаблення Москви, на потрясення її основами у війні і на завдання їй рішального удару нашим революційним здвигом. Цього ми від майбутнього змагу народів сподіваємося, до того мусимо підготовлятися і других виховувати.

III.

Ось таким чином стоять перед нами завдання непомірно великі. Перша й друга світова заверюха велися без нас, ми були там тільки об'єктом. В 1918-1920 роках, хоч дехто визнав був українську державу, укра-

їнські дипломати вистоювали годинами перед сальонами можновладців світу; але про них бодай знали, хоч свідомо не хотіли з ними говорити. В другій світовій війні навіть не було з ким говорити, українці просто не існували поза Мануїльським і йому подібними большевицькими лакеями. Чи подібна трагедія мала б повторитися ще раз? Ми принесли велетенські жертви в обидвох війнах, перенесли надлюдські терпіння і не вибороли для України нічого. Склалася на це ціла низка причин, багато тут вини нашої й чужої; не тепер будемо про це говорити, бо це факту не змінить. Важне, щоб ми витягнули науку з минулого для користі в майбутньому. Щоб не повторити старих помилок і використати сумний досвід.

Ми мусимо прямувати до того, щоб бути співтворчим чинником при укладанні післявоєнних відносин. Часи, коли нарід сам про себе і свою долю рішав, минули. Тепер про долю кожного рішають усі переможці, та або є там заінтересований нарід в особах своїх визнаних представників, або його нема. В першому випадку позиція народу буде підметна, в другому буде він предметом торгів і рішень інших. Якщо має бути Україна вільною, в майбутній мировій конференції мусять засідати теж і її представники.

Коли ми будемо приглядатися до дії, репетувати про свої кривди і вичікувати, аж нас

запросять ласкаво зайняти місце при столі— не діждемося того ніколи. Це потрібно виборотн власною участю у війні, набути собі право ціною крови так, щоб нас не можна було поминути. Вирішення можуть не піти по лінії наших бажань, це інша справа, але без нашої приявности не буде можна обійтися. Товариство зброї тягне за собою зобов'язання — ось чому німці не хотіли згодитися на творення української армії в боротьбі з большевиками і пішли тільки на мізерну дивізію і то вже тоді, коли було запізно.

Безперечно, завданням нашого політичного проводу буде старатися, щоб українцям, як і іншим народам, була дана можність активно, у власних формаціях боротися з большевизмом. Але навіть якби цієї можности по цей бік фронту нам не дано, ми створимо її собі самі в большевицькому запіллі і нікого про те не будемо питатися. Бо ми перші почали з большевиками боротьбу, в цій боротьбі поклали найбільші жертви, ведемо її найдовше, маємо найліпший досвід і знання противника. Коли ввесь світ вагається, на яку стати, українські повстанці вже говорять із москалями мовою зброї. Теперішні партизанські відділи, скріплені свіжим допливом сил із цивільного українського населення та з-поміж бійців і старшин червоної армії, стануть основою збройної сили майбутньої України, що самою своєю приявністю заговo-

рить в її імені і разом із переможніми арміями вільного світу завдасть останній удар московській гидрі.

Піддержання спротиву в Україні, мудре кермування ним, щоб не вигас він або не був зліквідований передчасно, не згорів у надлюдських зусиллях, не зразив собі людности через необачне поведення деяких бандерівських ватажків і дочекав часу, коли в його жили ввіллється свіжа кров — ось наше основне завдання під теперішню пору.

Не забуваймо, що Україна, як ніхто інший у світі, спливала і спливає кров'ю від більше як 30 років. І найсильніший організм не видержить такого постійного кровотоку. Тут мусимо відкинути на бік романтику боротьби та ірраціональні чинники. Тільки сувора доцільність мусить тут промовити. Бо коли того не зробимо, дуже швидко може прийти час, що до боротьби не буде кому стати. Не поможуть ні патетичні декларації на еміґрантських національних святах, ні бандерівське побрязкування шабелькою на імпрезах "незнаного вояка УПА". Ось чому ОУН була завжди проти масової партизанки, завжди проповідувала тактику малих, але рухливих, добре вишколених і вирядженних відділів, бо тільки вони можуть в мирних часах виконати завдання перманентного спротиву, піддержувати на дусі політично маси, зберігати в них віру в силу українського на-

роду, бути зав'язком регулярної збройної сили у відповідний час. Це не самохвальба ані не рекляма для ОУН, бо тактику цю не випрацювала вона сама, над нею працювали видатні військові знавці з різних українських середовищ, її здійснювали і тепер здійснюють бійці з різними політичними світоглядами. Ця тактика обумовлена об'єктивними умовинами совєтського режиму, ніяка інша не вдержиться на довшу мету.

Може не здаємо собі як слід справи з того жахливого спустошення, що його остання війна заподіяла в людському резервуарі України. Не сила навіть облічити винищеного чоловічого населення України. Стверджують це чужинці самовидці. Керівник місії УНРРА в Україні в книжці п. н. "Росіяни — такі, як вони в дійсності", підкреслює це на кожному кроці. Жінки мусіли виконувати найважчу працю в копальнях і фабриках, держати стійки на залізничних двірцях і при магазинах, пильнувати воєнних полонених. Українські жінки мусіли дружитися з чужинцями. Отже, коли брати під увагу біологічну базу руху спротиву, український нарід є в куди гіршому положенні від усіх інших. Він це надолужує своєю свободолюбністю і жертвенністю. Але на як довго вистане ще тієї снаги? Скаже хто: Україна бореться сотки літ за незалежність, не згинула досі, не згине й потім. Так, це правда, що Україна бо-

реться, що вона, по словам Вольтера, "завжди хотіла бути вільною". **Але нам іде не про те, щоб вона вічно боролася, ми хочемо, щоб прийшов час, коли їй не треба буде за незалежність боротися, коли зможе вона сили свої на закріплення і розбудову своєї могутности зуживати.**

Нам не треба УПА на те, щоб чванитися нею перед чужинним світом, щоб перебільшувати її значення і подвиги для партійної пропаґанди, чи для заімпонування читачам брукових газет. **Нам треба її на те, щоб вона перетривала при зброї до того часу, коли розростеться в могутню збройну силу України, давши їй свої кадри, свій досвід боротьби і свою славу.** Бо хоч би ми доказували тепер чудес геройства і загинули в моменті вирішування війни, — про нас можуть скласти леґенди, ставити нам вінці на могилах "незнаного вояка", співати пісні й писати повісті, але для України в цей час практичного значення це мати не буде. **Не мільйони славних героїв, але мертвих, за те тисячі живих вояків під зброєю** — ось що краще буде для нас під кінець московської війни. В цей спосіб матимемо військову силу, що поруч і разом з іншими буде боротися, в першу чергу за визволення своєї батьківщини, а опісля і за волю всього світу.

Це дасть нам змогу творити доконані факти всупереч змові ворожих нам сил, це дасть

нам право бути визнаними, як співвоюююча сторона, і жадати засісти спільно з другими на рівних правах при конференційному столі, коли буде устійнюватися доля повоєнної Европи.

ЗА СМІЛІ ВИСНОВКИ З ДІЙСНОСТИ.

І.

Кожна дійсність, і найжахливіша в своїх перспективах, стає нам легша, коли її пізнати і зрозуміти. Але від зрозуміння до відповіди на питання "що діяти?" — дорога дуже далека. В такій ситуації — "що голова, то розум" — українцям ніяк жалітися на брак різнородних єдиноспасенних концепцій. Кожне політичне чи громадське середовище вважається покликане та уповноважене підписувати рецепти на лікування. Одні покликуються на "мандат мас", другі на "волю українського народу, що поставила їх на цьому відповідальному становищі... перед 30 роками, треті на "революційно-визвольну діяльність", четверті на "залізну логіку соціяльних законів" і т. д. без кінця. Завжди можна найти щось на оправдання свого становища і завжди можна підбудувати свою "державну рацію" відповідною ідеологією та прикладами з української чи іншої історії.

Для всіх ясне, що наша політична акція потребує проводу. Але чомусь не менше ясне для кожного поокремо, що до цього політичного проводу "Боже Провидіння", "воля українського народу" чи "мандат мас" покликали нікого іншого, тільки його самого.

Але ось сталося щось нечуване в українців: вперше від 1919 року здобулися ми на один політичний провід. Ми ще самі не доцінюємо того, і все велетенське значення того факту стане нам ясним перед очима аж тоді, як загориться земля в полум'ях третьої світової війни. Куди краще від нас зрозуміли цей факт большевики, поляки, біла московська еміґрація та всі інші вороги українського народу. Наче муравлі заметушилися вони, — одні викидають мільйони долярів на розбиття і балканізацію внутрішньо-українських політичних відносин, другі шукають порозуміння між собою, щоб спільно протиставитися українській політичній акції. А ми ще прив'язуємо вагу до того, що націоналісти мають там 6 мандатів, а всякої масти демократи й соціялісти, що навіть не мають ким своїх постів обсадити — аж 18. Нас ще обурює факт, що засідає там та чи інша невідповідна з політичного боку людина. Ми глибоко перейняті, що цей чи інший член Виконного Органу не може вилізти з партійної шкаралупи — горбатого й могила не направить! — і використовує своє урядове становище на скріплення своєї партії. Та що це все значить супроти факту, що нарешті все українство заговорило до світу одними устами? Нехай і правда, що один захотів умерти українським президентом, другий чіпився міністерського титулу, а третій пішов туди на

те, щоб розправлятися з націоналістами! Про справжню владу колись рішатиме не та чи інша пропорція мандатів у Національній Раді, але атракційність ідеї, політична активність, готовість на жертви і рішучість дії.

Якби ми мали будувати свою силу, свої впливи і значення на тому, скільки нам мандатів припаде в Національній Раді, чи ми дістанемо те чи інше місце у Виконному Органі, чи наша людина буде займати те чи інше становище в тому завершенні української консолідаційної акції, — ми негідні були б назви націоналістів і не варті були б пам'яти наших друзів, що в боротьбі за Україну голови свої поклали. Певно, ми розуміємо, що ця чи інша конфіґурація сил, такий чи інший персональний склад різних органів і комісій може нам багато помогти або пошкодити в розгортанні політичної роботи. Одначе УНРада та її орган — це не наша ціль. Це засіб у прямуванні до мети. Відношення до неї трактується не в площині програмовій, тільки тактичній: наше головне завдання лежить у визвольній акції на рідних землях і в спрямуванні всієї двомільйонової маси української еміґрації лицем до рідного краю.

Мусимо здати собі справу, що український нарід під теперішню пору складається не з самих тільки націоналістів та їхніх прихильників. У даній ситуації ані неможливо нам потягнути за собою всього українства, ані не

маємо настільки сили, щоб його змусити іти за нами. А до боротьби за державне й національне визволення треба включити кожну українську людину. Отже коли найшлася для того всім приємлива форма Української Національної Ради, треба її задержати і зберігати до часу, коли український нарід сам заявиться, за ким піде. Коли хочемо, щоб пішов за нами — треба боротися і працювати. Коли ж відвернеться він від нас — значить, ми не варті й не здатні на провід, хтось інший кращий за нас. Махінаціями в кулюарах не зайдемо далеко. Може й хотіли б наші противники нас впутати в це діло, бо тоді ми відвернулися б від нашого властивого завдання і втратили б можливості закріпитися та здобувати собі нових неофітів націоналізму. А що нам з того, що будемо проповідувати прекрасні речі з консолідаційної трибуни, коли не зуміємо з'єднати довкола себе фанатичних кадрів визнавців нашої віри, що вогнем боротьби й дії інших за собою потягнуть, силою свого природного тягару розчавлять морально противників нашого руху та різних політичних спекулянтів? Торгами за місця в Національній Раді до того не дійдемо. Залишім це іншим.

Не місце тут вдаватися в прогнози, яким шляхом та з якими успіхами піде дальше діяння Української Національної Ради. Може

вона зробити дуже багато, коли виконає дві засадничі передумовини:

а) перенесе свою Президію та Виконний Орган у місце, де б їх не досягла большевицька рука, але якнайближче европейського континенту;

б) витворить атмосферу льояльности.

Бо якщо бандерівці тільки й ждатимуть на її компромітацію, щоб на те місце висунути інший твір, а польонофіли будуть користуватися формою об'єднання всіх українських політичних сил на базі державної традиції Української Народньої Республіки, щоб виправдати свої гріхи та вибілити своє політичне минуле (мовляв, усі помилялися, всі чинили зле, ми єдині видержали на правильних позиціях, а тепер усі прозріли, навернулися і мусять признати нам рацію) — тоді неможлива буде ніяка творча, позитивна праця, УНРада стане тільки гальмою, що буде путати рухи революційно-визвольній роботі. Може не виступлять з неї або проти неї її складові частини, та останеться вона мертвим твором, паперовим проводом і нарід фактично лишиться без свого представництва.

Все таки, не вдаючись в аналізу можливостей та конечностей праці УНРади, треба признати, що навіть коли б її діяльність була дуже незначна, буде вона становити цінність у нашому політичному житті. Ліпше

мати один гірший провід, ніж три найкращі. Бо англієць, американець, француз чи аргентинець не буде оцінювати того чи іншого українського представника його особистою моральною вартістю чи більшими або меншими заслугами для українського народу. Він не знає і не хоче знати того. Що його обходить, що "Х" має одну, а "У" другу слабу особисту сторінку? Це внутрішня справа українців, що мають такий провід, якого хотіли і на який заслугують. Навіть, якби наш провід складався з п'яниць і картографів, але був один, будемо мати більше поваги в очах чужинця, якби засідали там люди хрустального характеру та небуденних здібностей, але було б цих проводів три.

Скаже хтось: добре, ми, націоналісти, будемо льояльно до того діла ставитися, а ось, інші будуть використовувати нашу льояльність для свойого партійного закріплення і сміятимуться з нас в кулак. Наша відповідь: той сміється добре, хто сміється останній. Як воно буде колись — побачимо: буде кожному так, як собі постелить. А наразі з обличчі загрози для самого фізичного існування українського народу найпримітивніший розум диктує, щоб ворожим затіям протиставитися суцільним фронтом під однією репрезентацією.

II.

На цьому шляху до єдности політичної української репрезентації стрічаємо декілька перешкод.

Ще не всі середовища стали виразно на позиціях Української Національної Ради; дехто явно від неї відмежувався. Дуже слабий чисельно і не надто сильний якісно гетьманський табір з престіжевих мотивів не хоче визнати Української Національної Ради, як остаточної форми української репрезентації до часу державного визволення. Щоб злагіднити свій голос занадто яркого дисонансу в згідному акорді українського "концерту партій", гетьманський осередок повітав Українську Національну Раду, як одну з форм, як черговий етап на шляху до повного завершення консолідаційного процесу.

Інший осередок, УГВР, протидіяв дуже активно в часі приготовної акції до створення УНРади. Він стояв на становищі, що УНРада може репрезентувати тільки українців поза межами рідного краю. На українському материку консолідації непотрібно, вона там, мовляв, давно вже переведена, ввесь український нарід станув на плятформі УГВР, визнав її своїм політичним представництвом і створив їй збройне рам'я, Українську Повстанську Армію, (УПА). Така концепція дуже приманлива своєю простотою, позірною

логічнністю, а над усе... неможливістю її провірити і через те необхідністю в неї вірити, або не вірити. Відбираючи потребу й можливість арґументувати в її обороні, надається вона як не можна краще до того, щоб її безкритично сприйняти.

Таке становище УГВРади фактично веде до двоторовости української політики: одним шляхом по цей бік залізної занавіси, другим — на рідних землях, під двома окремими проводами, між якими лучником було б ЗП УГВР, (Закордонне Представництво УГВР). Це було б найбільше лихо, що могло б нас стрінути. На щастя, дуже швидко стало ясне, що УГВР — це фікція, штучно піддержувана деякими колами для леґітимації своїх плянів монопольно "репрезентувати" (!) визвольно-революційну дію в Україні та для моральної підбудови збірок на УПА!

Концепція УГВРади, що зо швидкістю зарази поширилася була в роках 1945-1947 по европейському континенті, захиталася під ось такими ударами:

1) теза, що до УГВР приступили діючі українські політичні партії та організації, не найшла підтвердження в декларації ні одної з тих партій, навпаки, всі вони нераз домагалися від УГВР розкрити її анонімність і назвати партії та її представників, що входять в склад УГВРади,

на що до сьогодні відповіді не одержано. До УГВР признавалася одна тільки партія Бандери, і ця тепер її покинула та поборює;

2) перехід частин УПА через герметично закриті совєтські кордони виказав, що в краю ніхто про УГВР не чув, а коли й доходили туди які вістки про неї, то в тому значенні, що УГВР повстала й діє на еміґрації.

3) активність діяння ОУН на рідних землях, — через що завжди можна було контролювати угаверівську самохвальбу й виказувати фіктивність УГВР та неправдивість тези про монополь її на зв'язки з краєм.

4) анонімність УГВРади, так щодо її позірного партійного як і щодо особистого складу, не видержувала конкуренції з УНРадою, про склад якої та про особи що вийшли в ній на керівні пости, кожному відомо;

5) але останній, смертельний удар дістала УГВР від своїх таки основників після розриву ОУНР та УГВР, де обидві сторони "сипали" себе взаємно, відмовляючи одна одній права на яке небудь керівництво, а то й узагалі на участь у революційній боротьбі. Коли до УГВР не призналася ні одна українська партія й організація, коли від неї відрекли-

ся й ті, що її зродили, себто бандерівці,— стало ясне, що УГВР існувала тільки ad usum delphini, з волі і з ласки бандерівців. Орган УГВР у Німеччині "Українська Трибуна" упав, спільно з бандерівцями піддержуваний орган "Гомін України" існує тільки тому, що бандерівці все ще мають надію перебрати його, а через те не йдуть з ним на останній бій. Ось так найбільша фікція нашої сучасности, УГВРада, правдоподібно скоро відійде до минулого і дуже можливо, що за кілька літ ледве чи й згадає хто про неї.

Угаверівський міт потрапив удержатися так довго серед української еміґрації не тільки через крикливість і піддержку бандерівської організації, що поставила ставку на УГВР, не лише через зручно розбудовану систему т. зв. поплентачів, що їм може незручно було підпирати бандерівців, але вигідно було те саме робити на плятформі "безпартійної" УГВР, але головно через непоінформованість української громади. Назверх виглядало все блискуче: десь у Карпатах або на Поліссі діє законспірована УГВР, збираючи в своїх руках всі нитки визвольного руху та очолюючи його політичну сторінку. До неї належать всякі політичні угрупування, але хребтом там — ОУНР. Окремо діє УПА, що займається тільки військово-партизанським ділом, признаючи над собою політичне ке-

рівництво УГВР. На еміґрації є тільки Закордонні Частини ОУНР і Закордонне Представництво УГВР. Властивий провід, як і пристало революційній організації, є там, у рідному краю.

Було б це дуже гарно, коли б було правдиво. Тільки людина, що з однієї сторони зовсім не знає совєтської системи, а з другої ніколи не жила в підпіллі, може це прийняти за можливе. В жахливій дійсності совєтського життя, контрольованого політичною поліцією до найінтимніших тайн родинних клітин, пронизаного сексотами, до вершин прецизности розбудованою системою взаємного підзору і шпигунства, немоливо поставити такої таємної політичної організації, що діяла б на всіх велетенських просторах підсовєтської України, і яка пов'язана була б організаційною мережею так, як це було в полуправових державах довоєнної Польщі й Румунії, з льокальними, окружними, обласними й крайовим проводами, з правильними зв'язками й курієрами, друкарнями літератури і маґазинами зброї. Не то що неможливо такої організації побудувати, але, — навіть якби вона якимсь чудом повстала, — не встоялася б у такому стані ані одного місяця. Хто твердить інакше — говорить безсоромну неправду і пускає тумана своїм братам. Недавно можна було читати в пресі голос польського генерала Бор-Коморовського, героя

варшавського повстання з 1944 р., з осторогою до своїх земляків, щоб не піддавалися ілюзіям про можливість змінити в Польщі режим конспіративним шляхом, бо в системі большевицької поліційної держави не може бути про те мови. Таке говорить людина, що кілька років вела конспіративну роботу під німецькою окупацією, набула досвід і залишила без сумніву друзів у Польщі й діставала від них вістки, з тої Польщі, якої режиму й рівняти не приходиться з тим, що в Україні.

Ніякий тайний політичний провід не вдержиться в Совдепії, а коли б і повстав — не матиме можности огорнути своїм впливом цілої країни.

Але можлива там інша акція. Підсичування незадоволення з існуючого режиму, сіяння ненависти до большевиків, удержування зв'язків з проводом за кордоном, з партизанськими відділами, творення окремих підпільних огнищ, непов'язаних з собою так, що на випадок викриття гине тільки одне огнище і не може других за собою потягнути, підбирання людей, що в ніякому зв'язку з ніким ніколи не будуть і мають призначення залучитися до дії на 5 хвилин перед дванадцятою, висилання емісарів, що, використовуючи питоменності совєтського життя, пересуваються з місця на місце і сіють зерно спротиву большевикам, підсилювання пасив-

ного спротиву і безліч інших виявів революційної дії — це можливе.

Одначе для керівництва, координації і контролі справности дії, інструування та вишколу революціонерів, провід в СССР не вдержиться. Хто знає часи німецької окупації в Франції, пригадує собі, що властиво вся місцева влада була в французьких руках, що існували безмежні можливості для підпільної роботи, бо німці мали під своєю контролею тільки великі міста, комунікаційні вузли, надбережжя Атлянтику і граничні пункти і, не дивлячись на всі намагання, не потрапили зорганізувати такої сітки інформаторів, щоб охопити нею ціле французьке суспільство. І не зважаючи на ті великі можливості для французького резистансу, що їх ні десятої частини не має українське підпілля в СССР, керівництво французьким рухом спротиву ввесь час перебувало за кордоном. Навіть комуністична партія, що в своїй акції ішла окремо, вислала згодом до французького уряду в Лондоні своїх представників. А генерал де Голь не пішов на те, щоб творити на рідній землі одноціле військово-політичне керівництво, тільки організував окремі, незалежні від себе сітки французьких патріотів, що не мали поняття про своє існування і були пов'язані безпосередньо з закордоном.

Як колись Хмель висилав в Україну своїх емісарів під видом лірників і кобзарів, що

не знаючи про себе і не маючи зв'язку з козацьким проводом, ішли перед себе і голосили слово волі — так і тепер націоналістичний підпільний рух користується аналогічними, хоч і змодернізованими методами. Цього не зробить УНРада, цього не докаже фіктивна УГВР, це може робити і робить тільки організований націоналістичний рух, бо тільки він потрапив згуртувати коло себе людей готових на те небезпечне діло.

І так доходимо до наших висновків:

1. **Заістнування Української Національної Ради — факт великої ваги із далекосяглими політичними наслідками. Уможливлює він залучення до визвольно-політичної акції всіх українських політичних сил, касує анархію на полі зовнішньо-політичної української репрезентації та ставить під спільну контролю окремі і відірвані дотепер діяння в ділянці зовнішньої політики.**

2. **Є тільки дві альтернативи для кожного українця: або признати Українську Національну Раду, як політичну надбудову всіх діючих українських політичних сил, а тим самим і виразник волі всього організованого українства, або Уряд Совєтської України. Tertium non datur. Бо гетьманський центр не може претендувати на опанування всього українства, а УГВР— це фікція.**

3. Коли нарешті дійшло до того, що український нарід здобувся на один політичний провід, треба докладати зусиль, щоб цей стан закріпився і щоб ніколи не дійшло до того, що в імені українців буде промовляти й діяти кілька диспозиційних осередків.

4. УНРада, як така, не веде сама революційної дії в Україні. Роблять це тільки її складові частини. Зберігаючи льояльність до УНРади та визнаючи тільки за нею право виступати назовні в імені України, революційно-підпільні організації мають вільне поле до акції на рідних землях.

5. В умовах совітського режиму неможливо всеобіймаючий керівний центр визвольними діями в краю і на еміграції, тому політичний центр мусить находитися за кордоном. Нема і не може бути двох суверенних осередків української політичної дії: один для краю, другий для еміграції.

6. Головним завданням націоналістичного руху під сучасну хвилину — стимулювати визвольну боротьбу, з одної сторони самому її організуючи на рідних землях, з другої наставляючи українську еміграцію на гасло: "лицем до України". Вся інша дія на еміграції, включно з піддержкою УНРаді, має тільки помічний характер.

7. Націоналістичний рух не сміє обмежитися до УНРади та вичерпувати своєї ак-

тивности на тупцюванні довкола її Виконного Органу. Це було б першим кроком до занидіння і політичного обезвартіснення найбільш живучого українського суспільно-політичного руху, до переставлення його на чисто емігрантські рейки та до психологічного зрівнання його з іншими українськими політичними партіями, а тим самим відобрало б йому моральну перевагу та право первородства на революційно-визвольну дію.

ЩО БУДЕ ЗАВТРА?

I.

Найбільша загроза для української незалежности ще не вийшла на яву. Чи вона появиться, чи буде в нас сила її подолати, чи завалить вона нас знову на довгий час — це побачимо аж тоді, коли потрясеться земля в основах і гнів Божий пронесеться над большевицьким царством сатани. Настане час, коли, по словам Хмеля, "стіна об стіну вдариться, — одна впаде, друга зостанеться", а між цими стінами опиниться український нарід. Де тоді знайдуться ті, що мають претенсії на провід у визвольних змаганнях своєї нації? На що ми здобудемося? Чи будемо суб'єктом у подіях, чи будемо плентатися в хвості чужої силової акції і стукати лобом об готову, не нами поставлену будову нововпорядкованих европейських і східньо-европейських відносин? Чи ми до тієї акції приготовляємося? Чи ми маємо бодай приблизну уяву, як будуть розгортатися події на нашій території? Сила-силенна питань насувається на думку, але чи думаємо вже тепер, як на них відповісти, чи, по старій звичці задовольнимося сакраментальним "якось то буде", бо ж ми "найважніший національний фактор" в

СССР, "маємо там найбільший резистанс", "без нас годі рішати про Схід Европи", і т. д.

Безперечно, багато справ не можна явно обговорювати на сторінках преси. Але ще більше є таких, що їх просто необхідно кожному в голову вбити, повторювати доти, доки не стануть аксіомною власністю кожної політично освідомленої української людини, зокрема кожного українського націоналіста.

Коли ще можна сяк так ставити гороскопи щодо того, який оборот будуть брати воєнні події, — стоїмо перед темною ніччю, коли зійде мова на політичні справи. Поза сферу здогадів вийти не можемо, одначе навіть у царині здогадів можна і треба найти речі більш **правдоподібні.**

II.

Ми ще не знаємо, які воєнні цілі будуть висунені в майбутньому змагу народів за володіння планетою, чи вийдуть вони з мряковинного теоретизування Атлантійського чартеру, чи будуть сконкретизовані у виразних постановах так, як це було у Вілсонівських 14-ох пунктах. Зокрема найбільш непокоїть нас, яке буде зайняте становище до поділу СССР на окремі національні держави, себто центральної проблеми нашої визвольної політики. Тривожні передвісники не кажуть надіятися забагато: акція Керенського знаходить підтримку у впливових американських

колах, Чорчил в останній промові на американському континенті недвозначно натякав про Росію в границях 1939 року. Є велика небезпека, що українську справу будуть трактувати не як проблему міжнародню, тільки як справу внутрішню російську. В тому напрямку працює багато зручних сил.

Тільки дуже поволі проникає в англосаксонський світ думка про поділ Совдепії — сучасна політика думає великопростірними категоріями, шукає великих міжнаціональних політичних і господарських з'єднань, прямує до Злучених Держав Европи і з недовір'ям дивиться на всяку тенденцію до розбиття вже існуючих цілостей. В першій світовій війні англієць воював за розбиття Австрії. По другій світовій війні, устами свого найвизначнішого представника, Чорчила, не вагається ствердити, що це була помилка, бо залишила в центрально-східній Европі діру, що її досі не можна залатати.

В передчуванні такого ставлення справи є в нас кола, що в намаганні прихильно настроїти західню публічну опінію до української справи, висовують концепції державних об'єднань східньої чи центрально-східньої Европи, нераз передчасно обмежуючи чи й зовсім резиґнуючи з повної державної суверенности.

В цьому випадку становище нашого політичного проводу буде, звичайно, важке. Ма-

тиме він проти себе буквально цілий світ і будуть його втискати в прокрустове ложе польсько-московських політичних концепцій так само, як робили це з польським лондонським урядом чи з юґослав'янським королем Петром після закінчення другої світової війни. Буде це боротьба проти "добровільної федерації" чи навіть автономії частин української території. Примари Андрусова і Риґи виходять із сутінків історії.

Одначе можна сподіватися, що західній світ у своїй обережності не виявить відразу справжніх намірів і залишить собі вільну руку навіть відійти з первісно зайнятих, хоч неуявнених позицій, залежно від того, що він застане в післясовєтській спадщині й з якою поставою поневолених націй стрінеться. Дуже правдоподібне, що не піде він на брутальне зламання яскравої і спонтанної волі народів до незалежности, між ними й українського народу. Лицемірність цього світа відома — очевидність того виявилася у відношенні Аліянтів до своїх слабших союзників в останній війні. Що більше суцільна і тверда буде постава українського народу, що більш одностайно буде він стояти за своїм політичним проводом, то більше шансів матиме він на те, що його воля буде пошанована.

Чи УНРада, як представник зорганізованого українства і виразник політичної волі українського народу, буде визнана в та-

кому своєму характері і чи буде вона трактована, як рівнорядний політичний партнер, — трудно сказати. Скоріше треба б прийняти, що будуть з нею вдержувати тільки неофіційні контакти. Принаймні спочатку. **В тому періоді політичної акції за неї мусить лавою стати все українство, без ніяких застережень, бо інакше було б це не тільки національною** зрадою, але й національним самовбивством.

При всіх кольосальних труднощах у змові світу проти наших визвольних змагань, ми маємо тільки один атут: власну спаяність і зорганізованість. Найменша риса, найменша щілка в тій поставі грозить заваленням цілої будови, а тим самим запропащенням української справи на довгий-довгий час. Треба надіятися, що не тільки ворог доложить усіх зусиль захитати українською єдністю. Це для нас зрозуміле, з цим треба рахуватися і проти того можна забезпечуватися. Але можуть піти намагання з інших сторін позбутися невигідного кандидата на партнера, що зголошується до слова і комплікує ситуацію. Треба передбачити, що прийдуть до голосу аґентурні чинники, які дістануть усяку можливу матеріяльну й політичну піддержку та будуть входити в союзи і порозуміння з польською й московською стороною, щоб створити таку ситуацію, де облудне світове сумління буде заспокоєне, а справедливі домагання у-

країнського народу через його правдивих представників — відкинені, як спроби заколотити згідне порозуміння народів для вдержання світового миру. **Тільки одностайна і беззастережна постава всього українського народу може нас врятувати перед цією жахливою загрозою.**

Вже тепер треба себе до того психологічно підготовляти. Бо підложжя до Махнівщини ніколи в нас не бракувало, а кандидатів на "репрезентантів українського народу" буде, хоч греблю гати. В комітеті Керенського вже засідають малороси, обов'язково з прізвищами на "...енко", що лагодяться говорити в імені нашого народу. Та це ще пустяки, бо з чужими аґентами легше боротися. Куди гірше, коли між самими українцями найдуться люди, що під впливом утрати віри в спроможність, силу і відпорність українського народу, ще заки прийшов час проби, перекочовують до табору противника во ім'я засади, мовляв, не вривати можливостей порозуміння, бо хто знає, як буде. В американських часописах українською мовою була згадка про те, що українці брали участь у протисовєтській маніфестації, не як окрема національна група з самостійницькими державними аспіраціями, тільки виступали **в рамах російської національної групи** і назва українців була тільки в дужках, разом з білорусами в назві російської національної групи. Ні-

хто проти того не протестував. Це, як теж містерії довкола радіоавдицій "Голосу Америки" українською мовою каже здогадуватися, що деякі кола чи люди можуть зробити вилім у найбільш критичний час для українського народу, особливо, коли на те будуть натискати урядові американські кола. Запізно буде рятуватися перед тим у час воєнної хуртовини. Негайно треба ставити справу так ясно, щоб під карою тавра національної зради ніхто не важився висувати противних думок. Треба творити такі недвозначні ситуації, щоб з них неможливо було відійти в аґентурні тенета. **А хто буде хитатися на тих ясних позиціях вже тепер стати, того відразу треба викинути за борт. Бо в найбільш загрозливий для України час може він стати знаряддям у чужих руках і вбити українському народові ножа в спину.**

Хочемо вірити, що момент, коли буде рішатися доля нашого народу, застане нас об'єднаними довкола одного політичного проводу, хочби навіть деякі люди з нього старалися використати ситуацію для закріплення власних, особистих чи партійних позицій, спекулюючи на патріотизмі інших партнерів, як це було в часі творення Національної Ради. Можливо, що так не буде, ,але навіть, якби було, треба затиснути зуби і відкласти час розплати на пізніше, а в обличчі великої небезпеки станути одною лавою для маніфеста-

ції волі української нації до власного порядкування своїм життям.

III.

Тяжко тримати зв'язок з країнами поза залізною занавісою, а ще тяжче тримати зв'язок з Україною та з іншими землями, що входять у склад СССР. Але з хвилиною, коли почнеться війна, автоматично урветься всякий, навіть найслабший зв'язок. Тоді через довший чи коротший час українське життя буде йти зовсім відірвано по один і другий бік бойової лінії, на українському материку й на еміґрації.

Український політичний провід мусітиме перебувати на еміґрації. Але еміґранти не втішаються надто великим довір'ям у т. зв. міродатних чужих політичних колах. Відірвані довший час від рідного середовища стоять вони перед небезпекою нерозуміння суспільно-політичних процесів своєї країни, а з другого боку нерозуміння їх власним народом. Світ нераз попікся на твердженнях та інформаціях еміґрантів, що завжди схильні до пересади в розцінюванні ворожої слабости й власної сили. Хорватські усташі думали, і так голосили світові, що Юґославія підмінована та не витримає першого струсу. Але після вбивства короля Олександра в Марсею, хорватські селяни не пішли на повстання, тільки... били в дзвони в жалобі за королем.

Пропаґанда представляла Совєти, як кольос на глиняних ногах. Але цей кольос не тільки видержав німецький напір, але й остаточно, хоч і при чужій помочі, затріюмфував над Ґітлєром. Німецькі втікачі подавали як незбиту певність, що в перших тижнях війни німецький нарід і військові кола відсунуть Ґітлєра та його партію від влади. Але війна тісніше, як коли, об'єднала німецький нарід довкола особи Ґітлєра і треба було аж велетенських воєнних невдач та абсолютної певности програної, щоб найшлися конспіратори проти нього. А скільки разів уже проповідували близький упадок Франка соціял-комуністичні еспанські еміґранти? Давно спочив би він у могилі зі своїми фалянґістами, якби десята частина цих пророцтв сповнилася.

Тому світ дуже обережно ставиться до всього, що йде з еміґрантських кол. Свої поняття не базує він на твердженнях еміґрантів, тільки ними їх доповняє та контролює відомості з інших джерел. Бандерівські захлистування півмільйоновою УПА, рейдами цілих дивізій українських повстанців на Москву, про атентати на Сталіна, про різні нісенітниці, як ось власні фабрики літаків і т. д., сбраховані на кишеню добросердечного і наївного українського еміґранта, роблять українській справі ведмежу прислугу і зараховують нас до категорії непочитальних людей,

що обріхують не тільки других, але й себе самих.

Але не забуваймо, що ми, поруч московської білоґвардейщини, еміґрація найстарша. Правда, поповнилася вона свіжим допливом крови після 1943-1944 років, все таки **складається вона виключно з людей, що покинули рідний край перед приходом чи поворотом большевиків.** Не має вона ні одного політичного діяча типу Міколайчика, чи мадярського Надьї, не має ні одного члена большевицького українського уряду, ні одного генерала червоної армії, одним словом не має тих, що в большевицькій системі займали чільні місця, і не бувши в стані з нею погодитися, покинули совєтський Союз. Якби в нас були такі, позиції наші супроти майбутніх союзників значно скріпилися б. Бо тепер панує переконання, що ввесь український провідний актив, якщо не співпрацює з большевицьким режимом, то зрезигновано з ним погодився. Це може декому здаватися дивним, декого може таке твердження обурювати. Але перечитаймо книги чужинців, що побували у Совєтській Україні і зовсім не ворожо відносяться до України, послухаймо розмов, що тут і там принагідно ведуться між чужими політичними діячами, і дуже швидко нам прийдеться думку змінити. Для західнього світу незрозуміле, чому міг покинути Польщу польський лідер опозиції,

чому можуть це робити чехи, мадяри, румуни і болгари, а чому не роблять цього українці. Де українські Бєсєдовські, Кравченки, Косенкіни, Токаєви та інші меншого калібру люди, що на знак протесту проти совєтського гнету порвали зі своїм дотеперішнім світом? Не було й українських Власових. Хіба ж не виступають в імені України на засіданнях Об'єднаних Націй різні люди і чомусь не найшовся ні один, що виступив би з обвинуваченням Москви в обороні смертельно загроженої рідної країни. Чужинець з того витягає найлегше для себе зрозуміле заключення: провідна верства України скомунізована, тримає з Москвою, чується добре в тій системі і буде її боронити.

Це переконання ще скріплене міркуваннями діячів з-під стягу УРДП на сторінках своєї партійної преси, що збирається **відбудовувати Україну тими самими силами, що тепер її поневолюють і проти яких має йти генеральна розправа в світі: апаратом комуністичної партії та її прибудівок. Це не може бути інтерпретоване інакше, як отверте признання, що в Україні нема ким будувати державного життя, як тільки при помочі тих самих людей, що борються проти її незалежности.** Ось до якого парадоксу доходимо. Нажаль, не всі собі здають справу зі шкідливости такого ставлення справи. Невідомо, чи буде хрестоносний похід проти Москви, але

якщо буде, то напевно проти большевизму. Як може розраховувати на поміч нарід, що свою ставку кладе на елементи, що є підтержкою та остоєю большевицького режиму? Не дуже це свідчить про розум народу.

Що ми протиставимо такому поглядові чужинного світу? Коли будемо говорити про 10 мільйонів заморених штучним голодом, про других стільки поляглих у боротьбі чи замучених на засланні, — зворушимо пасторів з недільної шкілки і добросердечних дам із Армії Спасіння. Політичний світ керується тільки політичним реалізмом. Він схвалить постанову, що народовбивство — це злочин проти людяности, після чого буде пактувати і торгувати з тим, хто при владі і хто має силу. Він пустить сльозу по неповинних жертвах і ... буде дивитися, хто залишився при житті.

Що ми зробили для вияснення того, будь-що-будь, дуже дивного для кожного чужинця явища, що ніхто з промінентних большевиків українського походження не знайшовся по цей бік залізної куртини і не злучився зі своїм народом у боротьбі проти ворога і гнобителя? Не вистане покликуватися тільки на УПА. Треба виказати, що й українські большевики прийшли до розуму, вправді запізно, і боролися проти обмосковлення, хоч програли, бо в тій системі програти мусіли. Не кожному відомо, що в провідних органах

большевизму в Україні нема українців на найвищих постах, є тільки безнаціональні большевики, або просто чужинці, що подають себе за українців. Свідомий українець на еміґрацію іде нерадо. Виганяє його туди крайність. Він воліє лишитися на рідній землі, щоб там доступними собі засобами продовжувати працю, воліє боротися й загинути, ніж рятувати шкуру коштом своїх рідних і близьких. Чи ж не міг Хвильовий залишитися в Европі? Одначе він вернувся, щоб не покидати своїх учнів і друзів. **Там, в Україні, його слово і приклад робили більше, ніж найбільш сензаційні статті в американській пресі, якої ніякий українець на рідних землях і на очі не бачив би.** Трійливі випари ворожої пропаґанди, що затемнюють правдивий образ українців у боротьбі за волю та представляють нас, як комуністичних запроданців, розвіялися б поволі.

Український провід на еміґрації буде гризти дуже твердий горіх. Мусить він звести боротьбу за своє самоутвердження у власному народі, проти ворожих аґентур, проти спроб розкласти його зо сторони чинників, що їм буде невигідний, проти атмосфери недовір'я до всякої еміґрантщини, проти заперечення його легітимації через відчуженість від народу. Чи дасть собі він раду у своїому теперішньому складі — не беремося на цьому місці судити. Ми мусимо знати тільки од-

не: в ту тяжку для української визвольної справи хвилину мусимо стати за ним всі, як один муж.

IV.

Як зареаґує український нарід на рідних землях, коли виб'є дванадцята година — ось велика невідома. Це буде в значній мірі обумовлене двома факторами: болъшевицькою політикою супроти національностей та американською воєнною пропаґандою. Большевики можуть взяти або лінію безоглядного нищення всіх "ворогів народа", цебто в першу міру українців, і то безпосередньо перед війною, чи в перших її початках, але можуть теж піти й на лагідніший курс, щоб приєднати собі населення. Не виключена і третя, посередня лінія: приєднувати маси і нищити тихцем усе, звідки могла б прийти акція. А втім большевики як незрівняні знавці свого діла можуть загравати непередбаченими атутами, а тому перекреслити всі розрахунки, розвіяти всі гіпотези. Тут ніякого певного твердження поставити не можна.

Дещо вільніше можна ставити здогади, якщо йде про американську сторону. Американська дипломатія — молода, знання европейських відносин, а зокрема східньо-европейських у неї — слабе. Цим ми далекі від того, щоб себе представляти як тих, що всі розуми поїли і з американців робити незнай-

ків. Певно, останніми роками наступив великий поступ і сьогодні ледве чи знайшовся б другий Дейвіс, що повірив би в колхозників-мільйонерів, мовляв, участь колхозника в жнивах така велика, що їхні доходи нерідко перевищають первісний вклад до колхозу. Одначе треба лякатися, що воно далеко не таке, яким повинно бути і що всякі специ від Сходу Европи з московських, а навіть німецьких кол, вклали там теж свою пайку. —

Можна радше відчути, як ствердити, ось таке:

1) що західній світ буде класти більше натиску на соціяльний, як на національний момент. Буде це боротьба **з большевицьким ладом,** як загрозою світовому мирові, **а не з московським імперіялізмом,** що прикрився червоною шкурою.

2) Вказує на те підтримка селянських партій, репрезентованих у т. зв. Зеленому Інтернаціоналі, якого лідери або перебувають у З'єдинених Державах Америки, або користуються симпатіями американських політичних кол.

3) Тому слід побоюватися, що не буде поставлений принцип поділу СССР на національні держави, а відповідно до того буде достосована і воєнна та передвоєнна пропаґанда.

4) В такому випадку українське питання буде дуже невигідне західнім союзникам,

його будуть обминати й тушувати. "Голос Америки", що досі регулярно слав свої авдиції на всіх мовах, за винятком української, дуже знаменне явище.

Чого ж тоді мав би надіятися український нарід від Заходу і во ім'я чого мав би він валити одну московську державу, щоб зараз же на те місце ставити другу?

Мусимо собі усвідомити, що:

1) український нарід втомлений безперервною тридцятьлітньою боротьбою, що взяла в нього море крови й мільйони жертов;

2) що пережив він "визволення" німецькими надлюдьми і зберіг гіркий досвід та пам'ять про західніх "визволителів";

3) що американська насильна репатріяційна акція 1945-1946 років, без сумніву, залишила свій глибокий слід і буде збирати тепер відсотки в формі байдужности і недовір'я до такої "демократії".

Все те дуже-дуже каже сподіватися пасивної, вичікуючої постави широких українських мас. Відрухи тут і там проти зненавиджених льокальних большевицьких кациків аж ніяк не заступлять могутнього всенароднього руху. Ось така постава "чия візьме" для нас надзвичайно небезпечна і дуже корисна для всякої масти ворогів нашого народу, що мали б перед собою політичну порожнечу і вільну змогу виповнити її своїм змістом. Українські народні маси можна розколи-

хати тільки яскравими кличами, ясною ціллю, недвозначною політикою. Тоді вони підуть на останній бій, що принесе рішальний удар Москві. Рішальний не так з мілітарної точки погляду, як з політичної, бо відсуне Москву з Европи в азійські простори і тим остаточно вирішить характер і московського народу, і його держави.

Ось тут величезне завдання українських революційних організацій і якщо вони заведуть своєю несправністю чи перекиненням тяготної точки своєї діяльности на внутрішні розрахунки — може настати finis Ucrainae.

Але ми віримо в інстинкт нашого народу, що його не здушить одне чи навіть два покоління єхидно большевицької національної і соціяльної політики. Не може пропасти і не пропаде даремно ні довголітня запекла підпільна акція, ні боротьба УПА, а навпаки, знайде вона відгук в найактивніших частинах українського народу та піддержку в широких масах.

Політична акція, що буде розгортатися на українських землях, буде виростати знизу, з ініціятиви людей на місцях. В скорішому чи пізнішому часі, на скільки дозволять воєнні дії та знищена ними система комунікацій, буде оформлюватися якась українська влада, якийсь український провід, без огляду на те, чи буде він визнаний і яку ролю зможе відограти в публічному житті — ста-

не він авторитетом для українського активу, що рухнеться до нового життя.

Ось так паралельно будуть існувати два проводи українські: один на еміґрації, що повстав у безпеці й спокої, і другий на ще овіяній димом згарищ і запахом побоєвищ українській землі. Як уложаться взаємовідносини між ними, якою буде зустріч еміґрації з українським народом? Чи не сповняться слова Олени Теліги, пророчою візією поетки передбачена ситуація:

Чекає все: і розпач і образа.
А рідний край нам буде — чужиною.

і:

Щось гаряче аж за горло стисне,
Коли над рідним, тим же самим полем,
Зависне інша, незнайома пісня.

Від того, чи знайде український політичний провід на еміґрації спільну мову з представниками новосформованого проводу на українських землях, залежатиме надзвичайно багато.

В подібній ситуації були поляки в 1917 році. На еміґрації в Парижі сидів польський Національний Комітет, визнаний Аліянтами, як представник польського народу. В Польщі ж владу тримав Пілсудський, пізніший начальник держави. На щастя для поляків, обидва політичні центри договорилися.

Інший приклад: 1941 року хорватський нарід осягнув незалежність. Його речником

на еміґрації був Анте Павеліч. Але чи побачив би він коли свою батьківщину і чи не залишився б вічним еміґрантом якби не визнав його та його організації хорватський генерал, що в хвилині розвалу Юґославії станув на чолі військових хорватських частин і проголосив незалежність Хорватії? В обох випадках виявився політичний розум народу: в першому провід еміґраційний підпорядкувався крайовому, в другому влада крайова визнала провід еміґраційний.

Як буде в нас — годі сказати. Але коли глянути в наше минуле, не можна опертися тривожним сумнівам. Сумної пам'яти махнівщина й отаманщина 1918 — 1920 років та 1940-ових років остерігають нас перед надто оптимістичними надіями. Але від постави керівних українських політичних кіл обаполи бойової лінії, чи вже пізніше, коли стрінуться вони віч-на-віч, буде залежати можливість накинути бажану нам розв'язку української проблеми. Або ми здобудемося на те, щоб у спільній напрузі сил використати воєнний і післявоєнний хаос та доконаними фактами виключити жирування чужих гієн і приневолити переможців пошанувати волю українського народу, або застрягнемо в боротьбі за владу і впливи, і скапаємося, як свічка. Як далеко йде українська заїлість, показують жахливі факти недавнього ще минулого: Тютюникові не дають зброї, бо ану ж

поведеться йому повстання і створить він на землях український уряд, інший від того, що сидить на польському хлібі; Сеника й Сціборського вбивають, щоб не потягнули за собою українського інтеліґентського активу в центрі України. Це було вчора. А який танець почнеться завтра, які темні сили вийдуть на герць?

Або "ми станемо плечима до плечей — і світ відкритий нам, як двері", або станемо проти себе з ножами в зубах і тюремні двері закриються за нами на віки вічні. Чи повториться 1941 рік у новій дійсності, чи знову стане брат на брата і чи дві передові революційно-визвольні сили ОУН та ОУНР не знайдуть якогось модус вівенді, хто дасть відповідь на те?

Більш як коли в нашій історії потребуємо тепер людей акції для підготови нашого рятунку перед колесами історії. Якщо ці рушійні елєменти що ними диспонує націоналістичний табір, далі будуть спрямовані на самовинищування, зайдемо в тупик політичної імпотенції і застрягнемо в плянах, аналізах ситуації та в репрезентантщині. Будемо котитися з астрономічною швидкістю в пропасть, з якої виходу не буде нікому.

Невже ж не знайдемо стриму?!..

ЗА ДУХА ОФЕНЗИВИ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ.

І.

Кожного разу, коли глядів Бісмарк на мапу Европи, кошмар зганяв сон із повік "залізного канцлера". Велетенський масив царської московської імперії неначе давив цю мозаїку країн, що складалися на поняття Европи. На мапі Европа тікала в океан, а страшний тягар ледяної півночі приковував її до землі, вона застигла в утечі. Будівничий "другого Райху" був пильно зайнятий ближчими, більш безпосередніми питаннями, зв'язаними з могутністю своєї батьківщини, все ж таки рухи його були спутані страшним сусідством на східніх кордонах.

Одначе це були тільки державні кордони, від властивої етнічної московської маси "Райх" був відділений народами польським та українським. Крім цього, від часу Фрідріха Великого, себто від сотні літ Московщина була тільки грізним "мементо" для прусської Німеччини, ні разу не йшла з нею на штики, і вони, неначе, мали спільний інтерес — міцно тримати в руках Польщу.

Але Україна відчуває на собі тягар того сусіда на довжелезній лінії тисячокілометрової границі, тягар не тільки державного

кольоса, але й етнічного монолiту. Від тисячі літ вона знаходиться в затяжній боротьбі з Москвою, з довшими чи коротшими передищками. Бо початку українсько-московської боротьби слід шукати не в збуренні Києва Андрієм Боголюбським пам'ятного дня 8 березня 1169 року. Це тільки вперше тоді Москва рушила до наступу. До того часу була вона в обороні і тільки силою зброї київських князів трималися в державному зв'язку заселені племенами в'ятичів і радимичів пізніші московські землі, що їх ще Володимир Великий приборкував походами в рр. 981 і 984. Отже українсько-московські взаємини починалися спершу підбоєм московських племен і земель та почерез емансипацію їх з-під українського володіння переходять у стадію дипломатичної і збройної московської офензиви *), що триває по сьогоднішній день. Від коли гетьман Конашевич Сагайдачний спалив передмістя Москви в 1618 році і розгромив московське військо князя Волконського, Україна перейшла в стан дефензиви.

Здавалося б, що коли хто в світі повинен знати москалів, то саме ми, українці, їхні найближчі сусіди, найбільше заінтересовані

---

*) Роман Млиновецький у своїй "Історії Українського Народу — нариси з політичної історії" Видавництво Українська Наукова Бібліотека, 1946, подає число українсько-московських воєн від зарання київської держави за дві з половиною сотні літ на 11.

всім, що живе, росте й діється в Московії. Та чи справді воно так? Близьке наше положення має свої переваги, але тягне за собою теж і злі наслідки. Ми заблизько Москви, щоб її добре знати. Передні контури заслонюють нам всю жахливу перспективу і зір наш не завжди сягає в далечінь. Ми бачимо подробиці, що їх трудно схопити чужинцеві, але ми в постійній небезпеці бачити тільки московську фасаду і трудніше нам ніж іншим, глянути на неї з льоту птаха.

II.

Дві постаті формували погляд українця на москалів за останніх 75 літ: Михайло Драгоманов і Дмитро Донцов. Перший захоплювався російською культурою, як культурою світовою, культурою метрополії в противенстві до української культури провінції. Українсько-московські взаємини старався відполітизувати і поставити їх в площину змагання за культурну, найвище територіяльну автономію. Які б там не були заслуги Драгоманова для тогочасного українства, вплив його був фатальний: він загнав українську інтеліґенцію в полон московської духовости, відібрав їй волю до боротьби за свою державу, вихолостив її з самостійницьких ідеалів.

Другий рятував самобутність української духовости різкою сепарацією від усього московського не тільки в політичній, але

перш усього в культурній, духовій площині. Спростачуванням і примітизуванням усього, що походить з Москви, відбив він український корабель від московського берега, вирвав нас з-під магнетичного впливу ентузіястів общеросійства.

І один і другий підхід веде нас у нереальний світ і не дозволить оцінити противника. А через фальшиву оцінку кінець-кінців приходить катастрофа.

З простолінійністю фанатика Донцов послідовно проповідував упадок Москви. За його тезами Москва була в безнастанному відступі від Кримської війни 1855 — 1856 років, і цей відступ мусів її довести до неминучого кінця. В його писаннях і доповідях вставав перед нами образ Москви — кольоса на глиняних ногах. До свого тріюмфу дійшов цей погляд за час большевицько-фінляндської війни, в 1939 — 1940 роках.

Блискучою характеристикою московської психе з її азіятськими первнями, з її морально-розкладовим впливом на сусідів, з її розслаблюючими і обезволюючими наслідками на українську провідну верству, Донцов осягнув те, що звернув нове українське покоління лицем до Заходу. Але своїми фальшивими логічними заложеннями зводив галицьку й еміґрантську молодь на бездоріжжя через легковаження найстрашнішого ворога.

Легше констатувати факти й бути блискучим аналітиком, ніж проповідувати майбутнє і стати пророком. Прийшла друга світова війна і Сталінград поховав не тільки німецькі надії, але й розвіяв донцівські теорії. Зворотний пункт у большевицько-німецькій війні прийшов ще перед тим, заки почала плисти повним руслом договору про позику й оренду американська поміч: кольос на глиняних ногах удержався, витримав і почав протинаступ.

Американський амбасадор Джозеф Дейвіс ще в 1937 році звітував своїому урядові, що який би не прийшов режим у Москві, ніщо не спинить Росії на шляху до великодержавної потужности, до позиції одного з найбільш вирішальних факторів у недалекому майбутньому. Віктор Кравченко з гордістю підкреслює працю тисячів московських інженерів і фахівців, що в очевидній внутрішній незгоді з режимом Сталіна пильно працювали над обороннністю Росії, своєї батьківщини. А донцовська наука про Москву в уявленні галицької молоді, до якої свого часу належав теж автор цих рядків, найшла свій символічний вираз у повісті "На сході — ми", де сензаційним винаходом підземної машини знищено й підкорено Москву без більшої боротьби, без напруги сил цілого народу, без знання і студіювання ворога.

III.

Сьогодні українсько-московський конфлікт зближається до свого другого тисячоліття. Ведеться він не тільки на фронті бойовому, але й на політичному всіми вільними силами українського народу. Яку надію мають перед собою бійці УПА й учасники націоналістичного підпілля? Відношення сил таке, що в сучасному менті і мріяти не приходиться про перемогу виключно тільки повстанчо-партизанськими методами. Безперечно, всякий режим, опертий на диктатурі, мусить задрижати, коли не стане диктатора. Може настати смута на Кремлі і повториться "смутноє время". Але хто може сьогодні сказати, як воно закінчиться?

Якась дивна сила є в московському народі, що в добах найбільшого політичного упадку, в часі найтяжчого національного нещастя піднімається на верхи потужности, з джерела терпіння набирає нової, регенеративної сили. Татарське лихоліття дало московським племенам сцентралізовану державну владу, що об'єднала всі землі і всі дрібні політино-державні організми довкола центральної постаті господаря всієї Руси, московського князя, пізнішого царя, символу державної і національної єдности, основи політичної потуги і державної експанзії.

"Смутноє время" і "самозванщина", коли то Москва була позорищем сусідів і полем

герців для козаків та польських наємників, неймовірно швидко скінчилося. На диво всіх і на нещастя українського народу ці часи майже не залишили ран на тілі московської бестії і вона з незвичайною скорістю взялася продовжувати імперіялістичну політику підбоїв, що їх першою жертвою впала Україна.

Воєнний катаклізм 1917 року завалив імперію Романових, але в той же час поставив на ноги ще грізнішу деспотію Леніна. Розладдя в Росії було таке, що ніхто не вірив у "совєтськую власть", а найменше самі большевики. Дев'ятьдесятиденний ювілей совєтської влади святковано з правдивим "большевицьким патосом і ентузіязмом" з утіхи, що проіснувала вона довше, ніж Паризька комуна 1871 року. Зо свойого вагона — воєнної кватири Лев Давидович Бронштайн-Троцький, новоспечений народній комісар воєнних справ, погрожував, що коли большевикам прийдеться вийти з Росії, вони гримнуть дверима так, що Европа задрижить у своїх основах. І ось сьогодні та сама большевія в нових шатах і на старому ґрунті стала загрозою для цілого світу.

Війна 1941 — 1945 рр. завдала Совдепії небувалі в історії воєн втрати, втрати людські і матеріяльні через величезне знищення країни. Саме існування совєтського режиму висіло на волосинці. Але на другий день після капітуляції Берліна, ще заки можна було

підрахувати ці втрати і подумати про перев'язання ран, Москва стала найбільшою мілітарною потугою світу.

Хто знає, яка діявольська животність криється в московському народі і які вона прибере форми, коли захитаються підвалини великодержавної московської будови? Які ідеї вийдуть на верх, як нова зброя, спрямована на обезсилення ворогів? Хто знає, чи не задалеко йдуть розрахунки на внутрішнє розслаблення Московії через упадок режиму чи раптову його підміну іншими людьми?

Совєтська держава сьогодні, це синтеза найстарших московських традицій і тих нових імпульсів, що їй подала ленінська революція і сталінська "зрада революції". Большевик вихопив із здеґенерованих рук Романова царський скиптр. Чи не перебере його з такою рішучістю і новий московський "демократ"?

Але чи теж і на самий зовнішній удар проти Москви можна покладатись? Тричі ставила Москва чоло найбільшим полководцям історії і вийшла переможно. Фрідріх Великий, Карло XII і Наполеон — ці імена говорять самі за себе, а всі вони не могли підкорити Росії. Нехай і буде, що робили вони помилки, і ці помилки тяжко на них помстилися. А хто заручить нам, що американські політики не повторять помилок своїх попередників, зокрема німецьких?

Ми не маємо на думці ширити дефетизм і відібрати надії на перемогу у віковічному змагу українського народу. Але ми мусимо підкреслювати безупинно і завжди наводити на очі вічну правду, що в світі нічого легко не приходить, що воля не падає манною з неба, її треба тяжко вибороти. Що без напруги всіх сил цілого українського народу в цілому світі ми не осягнемо перемоги. Що ані зарозумілість у перецінюванні власних сил і в недоцінюванні вартости противника, ані самопевність в надії на дарунок через перемогу чужих сил над московським ворогом — нас до нічого не доведуть. Ми маємо до діла з ворогом найстрашнішим, найхитрішим, найрішучішим і найбільш безоглядним, що його коли носила на собі земля. Що цього ворога мусимо знати ліпше, ніж самі себе, бо кожний фальшивий погляд може нам принести найфатальніші наслідки. Ані пересадний песимізм, ані надмірний оптимізм не поставлять нас на правильну плятформу.

IV.

Від 300 літ переслідує нас фатум дефензиви. З завороженого кола оборони "вольностей козацьких" і "віри православної" вирвала нас на короткий час Богданова рука. Після "інтермецца" Хмельниччини станули ми знову на розпучливий шлях оборони. Дефензивні умови боротьби заганяють нас у стан

політичних імпотентів з девізою "не чужого ми бажаєм, а свойого лиш добра". Тому не може в нас витворитися велика візія майбутнього і ми засуджені на те, щоб хиріти в конвульсіях політики "тримаймося, не даймося".

Навіть найбільші народи деґенеруються політично через стан перманентної оборони. Приклад — Франція, від Рішельє почерез Людвіків до Клемансо і найновішої демократії обертається довкола проблеми границі на Райні і страх перед німецькою потворою визначує політику і державне життя французького народу. Наполеон із своїми інвазіями чужої території та перевпорядкуванням Европи на династично-кляновому принципі, це короткотривалий виняток, що підтверджує правило.

Яка перспектива перед нами після вибореня державности? Чей же не будуть тримати американських жандармів на сторожі української держави перед московським розбишакою! І не будемо вічно парафразувати "старого тигра" Клемансо, що москалів 50 мільйонів забагато. Якщо ми будемо здані тільки на політику оборонних союзів під безнастанним страхом інвазії цілої території з надією на пізніше визволення чужими арміями, — незавидна наша доля: українська ефемеридна державність буде тільки недовгим епізодом в анналах історії. Ми мусимо найти можливості для політики наступу. Бо най-

краща оборона, це наступ. Ані Антибольшевицький Бльок Народів, ані концепція Інтернаціоналу Свободи не можуть її заступити, вони лучать народи в спільній боротьбі для оборони перед большевизмом, а це не вистачає, щоб визначити українську політику на довшу мету.

Шанси незалежности в історії має Україна та всі інші підкорені московією народи тільки тоді, коли її політика буде спрямована не лише на визволення через розбиття СССР, але на розбиття Росії на окремі незалежні державні твори. Ще в 1917 році в першому виданні свого "Сумерку Заходу" Освальд Шпенґлер порівняв Росію до Франконії Карла Великого, з якої може виродитися кілька різно— а то й одномовних держав. Козакія вже оформлює свої політичні аспірації, Сибір може також одного дня з тими самими претенсіями виступити. Південній Сибір з ханатом Туркестану й еміратом Бухари підпадає під плян національного самовизначення народів. Але і північний Сибір має за собою традиції економічної самовистарчальности і відрубности від решти російського державного організму. Гарячкова індустріялізація Сибіру большевиками може ще підсилити ці амбіції. Побіч національно-етнографічного принципу щораз частіше підноситься в світі ґео-економічний принцип побудови держав. Чому тої зброї, що досі служила ар-

ґументацією московського імперіялізму, не обернути тепер проти Московії?

Розчленування СССР на окремі організми, поділ Московії по лінії економічно-політичної децентралізації на кілька держав, зіпхання її на північ у важкій боротьбі з природою за еґзистенцію, відрізання її від теплих морів і замкнення експанзії на південь, — все це може виглядати фантастичними мріями і маячennями божевільного сьогодні, але чи мусить так виглядати завтра?

Історичні традиції Москви не дають підстав допускати скоре вигаснення духа аґресії та імперіялістичної експанзії. В минулому маємо такі приклади. Спадщина скандинавських вікінґів виснажилася і згасла з упадком мілітарної потуги Швеції Карла XII. Еспанія габсбурзьких ґрандів, що в їхній державі не заходило сонце, вигоріла в підбоях Нового Світу і, мабуть, уже ніколи в історичному свому вигляді не відродиться. Але небезпечно і задовго чекати на аналогію у відношенні до Москви. Як довго Москва не буде мати внутрішніх труднощів, внутрішньої боротьби, так довго її ніколи не буде можна побороти з-зовні, так довго буде вічною загрозою не тільки для своїх сусідів, але й для дальшого світу.

Нема сумніву, що така думка не легко находить зрозуміння. Теперішній світ жахається роздробленности. На думку, що ста-

неться з тими кольосальними просторами "одної шостої частини світу", що їх держить в порядку "пакс большевіка", хто буде в силі опанувати цей безмежний хаос, відпадає охота до всякої ініціятиви. Але ми, українці, спільно з іншими заінтересованими народами мусимо працювати над тим, щоб ця думка здобула собі право громадянства, бо вона несе нам життя, вона дає нам запоруку державного існування краще, ніж найбільш смертоносна атомна зброя, вона не тільки скріпляє нас, але й ослаблює ворога.

Є теорії, що Рим імператорів держався не власною силою, тільки безсиллям довкілля. І впав, як тільки на горизонті почали появлятися нові народи зо свіжою силою. Цієї теорії далеко не можемо прикласти до сьогоднішньої Москви. А навіть у випадку її швидкого упадку ледве чи можливо буде скувати ланцюгом цю бестію. Організаційний геній півночі, крижаний дух дисципліни, що стільки разів виявив себе в московській історії, і дальше діятиме в московському народі. Якщо Москва не буде мати потреби мобілізуватися проти внутрішніх своїх слабостей, буде збирати свої сили до хижацького скоку на сусідів. На створення тих слабостей внутрі московського територіяльно-державного організму мусить бути спрямована наша політика.

ЧИ СУМЕРК НАЦІОНАЛІЗМУ?

I.

Друга світова війна принесла кінець німецькому націонал-соціялізмові та італійському фашизмові. Впали не тільки гітлерівський і фашистівський режими, але разом із ними завалився цілий світ ідей і понять, що впродовж двадцять років формували покоління цих народів. Німеччина — у звалищах і руїнах, Італія — в круговороті соціяльних заворушень, все як наслідок війни, і це мусіло викликати реакцію не тільки в тих, що безпосередньо потерпіли, але й у тих, хто застановлявся, якими шляхами піде світ дальше і якими методами буде відбуватися політичне й господарське нововпорядкування европейського простору. Перша радість із закінчення жахливої війни проминула швидко і разом з тим виринуло тривожне питання: що далі? Це питання до сьогодні жде на відповідь.

Війна велася, — поминувши політичну й економічну ривалізацію великодержав, — під знаком боротьби двох бльоків: гітлєрівсько-фашистівського і т. зв. демократичного бльоку держав. До нього, — як це парадоксально не було — належав теж і Совєтський Союз. Коли перемога припала сві-

тові демократичному, витягнено з того висновок, що не тільки зброя, але й ідеї його, сформульовані в т. зв. воєнних цілях були сильніші. Вони перемогли, за ними сила і право формувати світ по своїй уподобі. Гітлєризм і фашизм, як одні з виявів німецького та італійського національних еґоїзмів, провалилися, з чого роблено висновок, що й націоналізм, як світоформуюча сила, зійшов із ними в могилу. Бо, з одної сторони наслідком поверховного й фальшивого розуміння істоти націоналізму, із другої наслідком большевицької шаленої пропаґанди, широкий світ утотожнював обидва поняття.

В цій війні виявляв себе й український нарід. Не як співформуючий фактор, не як визнана воююча сторона, тим неменше виразно маніфестував він свою волю до самостійного державного життя, за здійснення цієї волі боровся і клав жертви. До боротьби станув він під прапором націоналізму, в якого авангарді йшла Організація Українських Націоналістів.

В такому укладі велетенських і вирішальних світових сил найбільші зусилля не могли принести гаряче бажаної державної незалежности Україні, — це ясно сьогодні кожному, хто з недалекої ще, але все таки з історичної вже перспективи сіне іра ет студіо глядить на події тих днів. Навіть коли б ми не мали за собою похибок, навіть коли б не

було роздвоєння в ОУН, цебто в передовій силі в боротьбі України, — в нас було б менше жертов, ми були б сильніші морально, ми мали б кращі завдатки на впорядкування післявоєнної внутрішної української дійсности, але ми не винесли б з цієї війни державної незалежности.

Затих грюкіт гармат, закріпилася на деякий час теперішня совєтська дійсність на українських землях. Велика маса українських людей мусіла опустити рідний край і, як завжди в таких випадках буває, почалася аналіза минулого, шукання похибок у ньому і шляхів на майбутнє. Річ сама в собі правильна, розумна, доцільна і навіть необхідна. Одначе вийшла вона з хибних заложень, а через те мусіла довести до фальшивих висновків.

Критиці підпала перш усього робота націоналістів. Про інших не приходилося говорити, бо їх наче б і не було за ввесь час війни. Стверджено такі факти: а) боротьбою України в 1939 — 1944 рр. кермували націоналісти, б) ця боротьба не принесла успіхів. Дальше проведено паралєлю й аналогію між націоналізмом українським і націоналізмами, чи радше актуальними їх звихненими зверхніми виявами в народів, що програли війну. Аналогія ця не спиралася на глибокому схопленні істоти, не брала під увагу тих засадничих різниць, що випливають з самої приро-

ди різних націй. Вона обмежилася до поверховного ствердження зовнішньої подібности націоналістичних рухів, чи навіть просто назви їхньої "націоналізм", підтягаючи під неї, як під спільний знаменник, політичні й ідеологічні рухи різних народів, часто собі ворожі і в основі своїй наскрізь різні. Большевицька пропаганда, ведена незвичайно зручними способами й методами, довела до того, що саме слово "націоналізм" стало підозріле, неначе б воно конечно якимись незримими нитками мусіло бути пов'язане з нацизмом і фашизмом, проти яких ішла війна. Висновки витягнули деякі українські групи ось такі:

Націоналізм у світі не тільки провалився організаційно, але й збанкротував ідейно. Не матиме він уже ніколи внутрішньої снаги мобілізувати маси під своїм прапором, його місце зайняли інші ідеї, ті, що на них спирається суспільне, господарське, політичне і державне життя переможних демократичних держав. Тимсамим скрахував і націоналізм український, що завдання свого не виконав, себе не виправдав, до визволення України не дійшов, за собою всієї України не пірвав. Це в минулому. А на майбутнє не дає теж надій, бо організаційно роздрібнився — ОУН розкололася на дві групи, що себе взаємно поборюють. Через той розкол ОУН, як організаційне втілення націоналістичної ідеології, не тільки втратила власну силу, але й

спроможність стати атракційним осередком для українства. ОУН, а з нею й націоналізм, відспівали свою пісню, мусять зійти зі сцени і залишити місце силам свіжим, ідеям новим.

Такий логічний хід думок у висновках про кризу, а то й кінець націоналізму. Треба признати, що найшов він прихильників не тільки серед противників організованого націоналізму, що завжди з заздрістю, а нерідко і з притаєною ненавистю гляділи на його ріст і силу, але навіть серед деяких людей, що спершу стояли на платформі націоналізму, а потім із різних причин її покинули й опинилися в інших таборах. Коли з перших у значній мірі промовляє злорадість і надія самим ще раз вийти на арену української політичної дійсности, в других це було випливом якихсь психологічних переживань: чи то мілкіших, як напр. розчарування, незаспокоєні амбіції, чи то глибших — після початкового захоплення еволюціонували вони в інший бік.

Це мусимо собі освідомити, щоб знати, з якого боку йдуть ці голоси, бо для нас це надзвичайно важне: не тільки пісню, але й співака мусимо знати.

І І.

Відмовляючи націоналізмові титулу на передову ролю у визволенні України, його противники видвигають як найважніший ар-

ґумент — роздвоєння в ОУН, що наступило в 1940 р. на ОУН і теперішню ОУНР, а дальше в 1948 р. на ОУН, ОУНР і УГВР. Мовляв, атомізація націоналістичного руху свідчить про його ідейну слабість, про неспроможність вдержати навіть своє членство в рамах визнавців одної ідеології і дальше, в карбах організаційної дисципліни. Хто сам себе здисциплінувати не може, тому, мовляв, далеко до того, щоб другому накинути свою волю, полонити його ідейно та вдержати організаційно.

Одначе, коли б говорити про "розлам" у націоналізмі, треба б дату 1940 р. перекинути далеко назад. Від самих первопочинів організованого націоналізму, ще коли він не оформився в окрему політичну організацію, а ставив собі перед очима виключно революційно-військові цілі, цебто від початків УВО, процес внутрішнього очищування ішов без перерви наперед. Відпадали від нього елементи соціялістичної закраски, що опинюються частинно в галицькій радикальній партії, відходять католики, опісля демократи типу галицького УНДО. В один час, у половині 1920-их років, УВО пережила сильну внутрішню кризу, що довела була до виходу з нього деяких кругів і створення окремої організації ЗУНРО, (Західньо-Українська Національно-Революційна Організація), що по недовгім часі безслідно пропала. В першому

націоналістичному конґресі брало участь чимало людей, що опісля чи самочинно з ОУН виступили, чи були з неї виключені.

Чи цей процес очищування свідчив про слабість чи силу організації?

Скоріше чи пізніше мусіла прийти черга на "техніків революції", що пересували тяготну точку організованого націоналістичного руху з площини світоглядово-ідеологічної та політично-революційної в площину техніки революційної боротьби. Хто знає, які форми прийняла б розв'язка цього конфлікту, якби не припала вона саме на початок війни. В даному моменті прийняла вона форму й назву іншої, окремої організації. Була це свого роду велика чистка в ОУН, що проріділа сильно, надзвичайно сильно, її лави, зайняла кілька років на впорядкування внутрішнього життя, але з якої вийшла вона ідейно скріпленою і ціпко об'єднаною довкола свого проводу та довкола своєї ідеології.

Нема організації, де панувала б неподільна одність думки на всі без винятку проблеми ідеологічного, політично-програмового, тактичного та організаційного характеру. Це загально відоме і зрозуміле соціологічне явище, особливо в організаціях, побудованих не на кастово-елітарному, але на масовому принципі членства. Спершу така організація всисає в себе велику кількість різнородного елементу, що вариться там якийсь час, пе-

ревертається й нуртує, наче вода в казані, — потім організація корчиться, залишаючи тільки тих, що духово зовсім засимілювалися, і викидаючи елемент неоднородний. Це відбувається або автоматично, добровільним виходом, чи навіть утечею, або примусово, згори запоряджуваними чистками, як ось у комуністичних партіях, що такі чистки переводять у себе періодично навіть тоді, коли нема до того безпосередньої причини. Інколи гетерогенного елементу назбирається стільки, що організація переходить довшу чи коротшу кризу, яка може закінчитися або тим, що гетерогенні елементи розплинуться, частинно в організації, частинно поза нею, або оформляться в організацію нову з цілями подібними, а то й іншими.

Так було з ОУН, з якої вийшла ОУНР, а з цеї останньої УГВР, а з позицій націоналістичних зійшли вони давно, і до того в своєму часі ще повернемося.

Авже ж, роздвоєння організації і народження нової відбувається нелегко, серед пристрастей і глибоких потрясень і це не може лишитися без впливу на їхній стан. Кількісно, організаційно залишає це по собі послаблення, після чого звільна приходить видоровлення. Але не мусить це тягнути за собою послаблення ідейного, навпаки, понайбільшій частині приносить із собою ідейне скріплення. Ось кілька прикладів з історії.

Ніхто не може рівнятися досвідом і багатством традицій із християнською католицькою церквою, що впродовж двох тисяч літ своєї історії пережила найбільше і зібрала найбагатший досвід. А зазнала вона величезних ударів і потрясень, що нераз захитували самими основами її існування. Одначе завжди після того ставала вона на ноги і, хоч може нераз із меншим територіяльним засягом діяння, може з меншим хвилево числом вірних, але зі скріпленою внутрішньою моралю, розросталася, кріпла й потужнішала. Скільки єресей прийшлося поборювати, скільки клятв кидати — а це була своєрідна "чистка"! — але чи факт, що єресі творилися, існували довше чи коротше свідчить про слабість церкви? В IV. ст. по Хр. розгинулася єресь аріянська і зі швидкістю зарази охопила ввесь Схід, найбагатші і найгустіше заселені простори тодішнього християнського світу. Осуджена 325 р. на Нікейському Соборі, проіснувала ще довший час, а для її побороння треба було мобілізувати всі духові й світські сили тодішнього християнства. Чи це роздвоєння ідеологічне, так би мовити теперішніми поняттями, та організаційне, що тягнулося довго, ослабило церкву? З того вийшла ще сильніша, ніж була досі.

В р. 1054 по Хр. за папи Льва IX. і царгородського патріярха Михайла Керулярія наступив остаточний двоподіл єдиної собор-

ної церкви на дві: східню, православну, і західню, католицьку. Поминаючи догматичні справи, що нас тут хвилево не цікавлять, було це організаційне роздвоєння, що триває ось уже 900 літ. Без сумніву, великий це був удар для католицької церкви. Але чи після того не пережила вона найвеличавіших у своїй історії днів слави, доби хрестоносних походів і підкорення меча на службу хрестові?

Реформація першої половини XVI ст., виступ Мартина Лютера 1517 р. в Німеччині, протест проти постанов сойму в Шпаєрі 1529 р., народження англіканської церкви за Генриха VIII в 1534 р. відлучили від католицької церкви цілу північ Европи. Це дальший поділ західньої християнської церкви, що після кривавих воєн закріпився остаточно в XVII ст. і триває досі. Як оцінював би сучасний нам історик тодішні голоси — якщо такі були б — про сумерк католицької церкви? Не дивлячись на всі удари стала вона сьогодні найвищим моральним авторитетом у світі для пів міліярда людей, а до голосу її з увагою прислухується ввесь політичний християнський, навіть некатолицький світ.

Повернім в інший бік.

1864 р. в Лондоні, при співучасті Карла Маркса засновано І-ий (Робітничий) Інтернаціонал. Несповна 8 літ пізніше перейшов він кризу-розлам і його визнавці поділилися на соціялістів-марксистів і анархістів-баку-

нінців. Після чотирьохлітньої взаємної боротьби організація ця розлетілася.

Але вже 1889 р. в Парижі повстає II-ий (Соціялістичний) Інтернаціонал, що єднає соціялістичні партії цілої Европи в одну централю.

Тридцять літ пізніше, 1919 р. в Москві народився III-ий (Комуністичний) Інтернаціонал, що його діяльність із тактичних причин припинена була 1943 р. і відновлена під назвою Комінформу в 1947 р.

В міжчасі була спроба створити ще одну міжнародню соціялістичну централю, що її жартом названо II і ½ Інтернаціоналом.

Ось перелік подій у соціялістично-комуністичному світі за останніх 85 літ. А відбувалися вони серед палких дискусій, взаємних виклинань, пристрасної ворожнечі, повені партійної полемічної літератури і, якщо йде про комуністів, моря пролитої крови. Ніодна з соціялістичних організацій не вдержала своєї єдности. Це вічний і безпереривний ланцюг народин, життя, смерти й нових народин і т. д. без кінця. Для тих, що це переживали, як сучасники, частенько виглядало так, що ось остаточний кінець одного і початок нового, і так було аж до ... нового "розколу" в організації. Одначе чи це значило цілковитий заник соціялізму, як ідеї? Вона існує по сьогоднішній день і буде, кому на користь, а нам на шкоду існувати ще довгий час під різними

організаційними видами, під різними формами.

Дійсність нашої доби стоїть під загрозою страшного комуністичного заливу, організованого й кермованого московською комуністичною партією. Це найбільша і найсильніша того роду організація, що витискає своє п'ятно на комуністичних руках цілого світу. На чолі з сильним, безоглядним і рішучим проводом не вагається вона перед ніякими засобами, що ведуть до мети, хоч мали б вони коштувати мільйони своїх і чужих жертов. Чи це такий моноліт без риси й сказу, чи тут заперечення соціологічного закону множення? Для наших очей закрите, як твориться і зберігається сталінська "генеральна лінія", але ми знаємо історію цієї партії і з неї бачимо, що єдність у ній вдержувалася і вдержується тільки жахливим терором і нетолерантністю. Єдина соціял-демократична російська партія ділиться на меншевиків і большевиків. Після революції влада кінець-кінців повністю опиняється в руках большевиків. Але швидко твориться там різного роду праві й ліві "ухили" від правовірної лінії та ліквідуються вони публічними каяттями, виклинанням і кривавою розплатою. Найсильніший "ухил", знаний під назвою "троцькізму" не вигас до сьогодні, не дивлячись на смерть Троцького, і маніфестує себе в різних видах закордоном, де час-до-часу даються навіть чути голоси про

IV-ий Інтернаціонал (троцькістів). Нема сумніву, що ці ідеологічні розходження прибрали б видні організаційні форми, а їх нема тому, що совєтський режим не терпить побіч себе ніякої іншої політичної партії. Можна це назвати політичною мудрістю його керівників, що вміють зберегти одність організації, але й деспотією, тиранією, терором і злочинністю. Одначе, як би не було, слід ствердити, що різні ідеологічні розходження та організаційні відскакування в большевицькому русі, ідеологічні відхили та виломи з большевицької системи, як ось виступ Тіта в Югославії та постава швайцарської комуністичної партії, яка виступила проти осудження Тіта Комінформом, ще самі по собі зовсім не є признакою занику большевизму.

Отже і в оцінці українського націоналізму не слід робити поспішних висновків тільки на підставі факту роздвоєння в ОУН і створення окремих організацій.

І ось тут цікаво поглянути саме на тих, що то такі поспішні висновки про сумерк і банкротство націоналістичної ідеї роблять, чи в них не було або нема ніяких розколів, розламів і творення кількох організацій.

І так галицькі демократи були зорганізовані в партії УНДО (Українське Національно-Демократичне Об'єднання). Несповна рік по його створенні відкололися від нього елементи радянофільські. Трохи пізніше тре-

ба було ліквідувати польонофільську групу, що йшла на той час задалеко, і провідник її, Володимир Бачинський, покінчив самогубством. Ще пізніше відстала від УНДО ціла фракція, що оформилася в окрему організацію "Фронт Національної Єдности".

Ніяка українська організація не дробилася так, як наші соціялісти. Ми далекі від того, щоб радіти з того, бо коли вже мають у нас бути соціялісти, нехай же ж держаться разом. Вилічування назов соціялістичних організацій, їхніх різних "лівиць" і "правиць" завело б нас задалеко, обмежуємося тільки до реєстрації того факту.

Об'єднані довкола живого авторитету гетьманської особи українські монархісти ще за життя свого творця й ідеолога, Вячеслава Липинського, поділилися на дві частини. Якщо тепер ще не розділилися знову, то тільки тому, що число їхніх визнавців таке мале, що просто нема кому ділитися. Бо внутрішні розходження, амбіції й незгоди там не менші, а може й більші, ніж в іншому таборі. Але чи це означатиме банкротство гетьмансько-монархістичної ідеї? Аж ніяк не можна цього сказати і ми далекі не тільки від того твердження, але навіть від бажання.

Найновіший український партійно-політичний твір, УРДП, (Українська Революційно-Демократична Партія), що повстав уже на еміґрації і зібрав довкола себе людей на

принципі більш територіяльнім — спільне походження із східньо-українських земель і з часів большевицької дійсности — ще за коротко існує, щоб можна ставити прогнози дальшої його еволюції. Звичайно суспільні творива еміґрації в стадії мандрування, доки вона не осяде на довше в якійсь країні, не тішилися надто довгим життям. Може тут буде вийняток, з огляду на однородний походженням із одної частини України (головно Харкова й Харківщини) його складовий елемент. Але для нікого це не тайна, що вже змагаються там дві течії: національна й соціялістична, і невідомо ще чия візьме.

Так виглядає партійно-політична мозаїка української дійсности. Мається враження, наче б дивитися крізь мікроскоп на краплину води, де ворушаться різні животини, дробляться і знову зливаються, себе взаємно пожирають. Перенесім цей мікрокосмос на український ґрунт і матимемо правдивий образ української політичної сучасности поза межами рідного краю. Але що цікаве, що всі вони унісоно кричать про крах українського націоналізму, не тільки його організованого вияву в політиці, але й самої потенційної спроможности з'єднати під бойовими прапорами своєї ідеї широкі верстви українського народу до боротьби за своє визволення і до закріплення вибореної волі. Даються ради покидати засуджений на погибель українсь-

кий націоналістичний корабель, самоліквідуватися в почутті закінчення своєї ролі, іти "від смерти до життя". Але хто має право говорити це? Хіба можна відповісти йому словами старинного мудреця: "medice, cura te ipsum", (лікарю, ісцілися сам).

III.

Світ оминає тепер обережно самого слова "націоналізм". Це поняття большевицька пропаґанда проскрибувала і кожний, хто до нього признається, може стати підозрілим в очах свого оточення. Але туман большевицької пропаґанди розвівається поволі і виявляється забріханість тої акції, що всіх своїх противників мішає в одному кітлі "фашистів і міжнародніх паліїв війни". Бо в дійсності ми є свідками ренесансу московського націоналізму у велетенських розмірах. Вже сам клич "соціялізму в одній країні", як заперечення теорії перманентної революції, що "на горе всім буржуям світовий пожар роздує", це ж ніщо інше, як заложення підвалин під московський націоналізм. Бо все інше це тільки логічна консеквенція основного заложення: сильна Червона Армія, індустріялізація країни під кутом воєнних потреб, підпорядкування комуністичних партій Совєтському Союзові. Важна мета, а не методи. Марксизм у ленінсько-сталінському виданні став засобом, інструментом розбудови московсь-

кої потужности коштом чужих народів, бли́ж чих і дальших. Зпоза "Червоної Шапочки" московського большевизму виглядає хижацька ненажерливість голодного вовка, спрямована на загибіль і загладу України та інших поневолених і загрожених большевизмом народів. Щоденна преса приносила нам безліч доказів відреставрованої нетолеранції і захланности московського націоналізму, навіть до подробиць московського побуту. Глорифікація Івана Лютого й Петра Першого в фільмах і літературі, переставлення шкільних підручників історії на царські зразки, ордени й "пагони", оспівування "великого русского народу", закріплювання московського етнічного елементу поза московською національно-етнографічною територією, гордість із московської мови, "мови Леніна і Сталіна", що ж це, як не ярко-сліпучі вияви розпеченого до білого московського шовінізму? На котру ділянку життя ступимо, всюди на них наткнемося: політика, господарство, наука, література, мистецтво. Всі намагання скріплення національної культури іншого народу зараз же дістають ярлик "зоологічного націоналізму", і "фашизму". Відживає месіянство достоєвщини, підсичується московська національна гордість до того ступня, що сьогодні вчать дітей, і цілий нарід, що москалі були першими винахідниками найважніших здобутків науки й техніки, від парової маши-

ни до проміння Рентґена. А все пов'язане в систему, що при помочі всесильного державного апарату довбе день і ніч совєтській людині одне й те саме — вищість московської культури в усіх її виявах над довкільним загниваючим капіталістичним світом. "Священна война" за "родіну" ще не закінчилася, клич "лордам по мордам" ще не пішов на склад.

Північний кольос кидає свою понуру тінь на решту світа. Проти нього мобілізуються духові й матеріяльні сили для оборони християнської культури, вільного життя народів. Віссю оборонної акції стає найбільша потуга світу, З'єдинені Держави Північної Америки, що раз вийшовши поза рамки ізоляціонізму та поширивши доктрину Монро на західню півкулю, а тепер і ще дальше, (Атлянтійський пакт), не можуть і не хочуть вертатися в далеке своє леговище. Говориться багато про доляровий імперіялізм, але це поняття далеко не вичерпує змісту дійсности. Тут не річ у самому тільки господарському динамізмі, що душиться в своїх границях і шукає вільного віддиху, не тільки у військовій потужності, не тільки в переконанні про свій обов'язок очолювати оборонну боротьбу християнського і культурного світу. Це безсумнівно перемінило американську психіку і сьогодні президент Теодор Рузвелт не пізнав би Америки, якою її залишив його

небіж Франклін Рузвелт. Але в парі з тим ми бачимо, а може навіть не бачимо, тільки передчуваємо й відчуваємо щось далеко глибше, ніж зовнішньо-політичні вияви впливу американської мілітарної та економічної потуги. Там родиться звільна найновіший і наймолодший націоналізм, як ідейне підґрунтування американського діяння, оцей так назвати б його "американізм", ідеологія американського способу життя й діяння, американських, як вони називають, обов'язків супроти цивілізованого світу. До цієї теми варто буде ще колись нав'язати, сьогодні мусимо ствердити, що "американізм" не тільки зарисовується в своїх контурах, що наливається змістом і вже стає найреальнішим фактом — американським націоналізмом.

Куди тільки не ступимо на нашій планеті — скрізь бачимо націоналізм. Друга війна насправді не тільки не знищила його, але й розбудила там, де він дрімав, видвигнула з дна підсвідомости на поверхню життя. Це не большевицька тільки рука ділала в Бурмі, Сіямі, Індіях, Індокитаю, Маляях, Індонезії. Не будь там глибшого хотіння до утвердження своєї національної самобутности, нічого не вдіяла б і найзручніша інтрига. І найбільш вправний сівач не викохає рослини, коли сім'я впаде на камінь.

Як довго будуть існувати народи — а ті чи інші існувати будуть вічно, — так довго лунатиме клич Ірляндія для ірляндців, Україна для українців, Індія для індійців, знаходитиме відгомін у мільйонах сердець і запряже мільйони рук до праці для своєї батьківщини. Ніяка ідея не зможе заступити націоналізму, бо він — це воля до життя, це саме життя. Він може вбіратися в пишні ризи або ходити в жебрацькому лахмітті, це не мінятиме суті речі, під одним і другим битиметься жертвенне серце народа і гордість на своє походження.

Довкруги нас світ вирахованого еґоїзму, зимної байдужости до долі народів і притаєної жадоби. В ньому живемо не тільки з метою животіти й зберегти голе існування, але виконати одне з найтяжчих у світі завдань — вибороти Україні державну незалежність і *зберегти* її. В цій повній напруження ситуації ми мали б добровільно відкинути найсильнішу зброю, що нею може володіти нарід — націоналізм?! Те, що в других видвигає скриті в найглибших надрах народньої душі сили, що може штовхнути нарід до найвищої посвяти й геройства, єдине, що будить духа риску й жертвенности, ми мали б викинути на склад, як пережиток?! Хто має відвагу взяти на себе відповідальність за моральне обеззброювання нації?!...

IV.

У цих зловіщих міжнародніх джунглях, де смерть чигає з-за кожного куща, від 30-и років діє український організований націоналізм. З інстинкту самозбереження черпає він свою силу. Страшному ворожому тискові протиставить він найбільшу природну силу — волю до життя українського народу.

В політичній площині видвигнув він цінності, що вийшли далеко поза його межі і стали власністю майже всіх діючих українських політичних сил: **державна суверенність української нації, виключення всякої форми політичної симбіози з ворогом, чи то в формі автономії чи федерації.** Бо яка ж може бути спілка з ворогом, що хоче нам загарбати все? А ще не так давно були в нас політичні партії, на щастя, не надто чисельні своїм складом, що не дивлячись на триста-літній гіркий досвід років 1654 — 1920 готові були йти на спілку з "демократичною" чи "соціялістичною" Москвою; що не могли думати категоріями національно-політичними і блукали в лябіринті економічних спекуляцій, у візіях економічної великопростірности коштом українського народу. Інші демократичні групи в своїх політичних аспіраціях не сягали дальше культурної й територіяльної самоуправи в межах польської дер-

жави. Це сьогодні належить до безповоротного минулого.

Ось інший націоналістичний клич: **Соборність української держави в межах національно-етнографічної території.** Але чи не пам'ятаємо тих близьких нам ще часів, коли деякі політичні українські центри добровільно віддавали Західню чи Карпатську Україну? Хто з діючих сьогодні політичних українських партій насмілиться скреслити ці правди зо своєї програми, або поминути їх мовчанкою? Як прийняв би їх український нарід?

Далі: **Активна боротьба за незалежність, а не тільки декларативне її формулювання,** як політичний постулят. Ще живе нам в ушах відпекування від якого не будь зв'язку з чинною боротьбою, засуджування її як непотрібне марнування людської крови, оспорювання не її форм, такої чи інакшої тактичної постановки революційної чи партизанської боротьби, але заперечування самої засади доцільности і конечности тої боротьби, що випливає з віри українського народу в свої власні сили. А сьогодні нема з'їзду, нема віча, нема зборів, де б тієї боротьби не означувано як найбільшої цінности, що на неї здобувається український нарід. Чи можна було подумати про те ще хоч би перед 15-и роками?

Далі: **Міжнародня співпраця большевиз-**

мом поневолених і загрожених народів, не як тактичний засіб до моменту визволення, але як тривкий фундамент політичного впорядкування Европи після перемоги над Московією. До війни ця справа товклася по еміграційних експозитурах і тільки вперше українські націоналісти вирвали її з атмосфери розвідочних бюр та поставили на широкій політичній платформі.

Далі: **Національний солідаризм, як справедливий соціяльний лад, що відкидає суперництво й боротьбу кляс, а на її місце ставить гармонійну співпрацю всього українського суспільства,** бережену з другої сторони перед вільною грою сил демо-ліберального устрою. Будова українського суспільного ладу не в горизонтальному наверствуванні, а у вертикальному співіснуванні.

Скаже хтось: багато з того найдете в програмах різних інших українських організацій і партій. Авже ж, без ніякого сумніву! Але від коли? Скільки націоналістів життя своє поклало, скільки тяжкої праці і жертвенної боротьби впродовж тридцяти років треба було, щоб ці істини, ці безцінні скарби українського націоналізму стали необхідним ідейним баґажем майже кожної української партії, що їхні програми здебільша не в огні боротьби формувалися, а на конференціях при зелених столиках складалися? Ми тільки радіти можемо з того, що наші гасла на-

ходять доступ до найширших українських народніх мас без огляду на те, чи йтимуть туди під бойовими прапорами націоналізму, чи в партійній літературі наших суперників. Ми боремося не для себе, тільки для України і не ховаємо за почвірними замками наших ідейних надбань. Тут нема в нас заздрости, нема страху перед конкуренцією. Авторське право ми застерігаємо собі, але не кажемо за нього платити.

По цьому шляху український націоналізм ішов і далі буде йти. Тягар боротьби буде дальше нести, як ніс його досі. Жахливі чекають нас дні, бо страшний це час і "доба жорстока, як вовчиця". Чи ми робимо зле чи добре — про те видасть свій осуд історія. Але зазив сходити зі сцени може нам дати не той, хто говорить, наче б то так краще робити, але той, хто сам краще зробить. А досі ми чуємо тільки слова, не бачимо діл. Ради й рецепти — дуже гарна річ, але ми хотіли б бачити не пораду, але краще, зручніше й успішніше за нас поведену боротьбу. А покищо ми бачимо довкруги себе щораз більше визнавців нашої віри, хоч вони нас, її творців і носіїв, може й поборюють у своїй невіжесті чи засліпленні. В тому велика сила українського націоналізму. Бо полонює він навіть тих, що його бояться і від нього відхрещуються.

Чи це сумерк, чи тріумф націоналізму?

„Новітня Бібліотека“

видає твори української і світової літератури: роман вісти, драми, новелі, критичні нариси і т. п.

Досі вийшли:

1. Гергарт Гавптан: Перед сходом сонця (вичерп.)
2. Гю де Мопасан: Історія одної дівчини (вичерп.)
3. Леонід Андреєв: Чорні маски (драма)
4. Михайло Яцків: Adagio consolante (вичерп.)
5. Станіслав Жеромський: „Табу“ і ин. опов. (вичерп
6. Едгар Алян По: Елєонора і инші опов. (вичерп.)
7. Микола Орищин: Тяжка заповідь (вичерп.)
8–9. Петер Альтенберг: Як я то бачу... (вичерп.)
10. Володимир Бирчак: 1,000.000 (опов.) (вичерп.)
11. Анатоль Франс: Цезар Борджія і ин. нариси (вичерп
12. Е. Т. А. Гофман: Дожа й догаресса (опов.) (вичерп
13–14. Мих. Яцків: Смерть бога (вичерп.)
15–18. Василь Пачовський: Ладі й Марені терновий мій... (поезії)
19. Микола Голубець: Мойсей безумний (вичерп.)
20. Др. Ст. Балей: З психольогії творчости Шевченка (вичерп.)
21. Гергарт Гавптман: Затоплений дзвін (вичерп.)
22. Мих. Яцків: Танець тіний (роман I. часть)
23. Октав Мірбо: Лихі пастухи (драма)
24. Степан Чарнецький: В годині задуми (вичерп.)
25. Роман Секела: Смерть (вичерпане)
26. Др. Дмитро Донцов: Похід Карла XII. на Україну
27. Мих. Яцків: Танець тіний (роман, II. часть)
28. Тарас Франко: Збиточний Амор (переспіви)
29. Мик. Голубець: Українське мистецтво (Вступ до історії) (вичерпане)
30. Кнут Гамсум: Вікторія (оповідання)
31. Лесь Мартович: Народня ноша (опов.)
32. Володимир Дорошенко: Життє і слово
33. Мих. Яцків: Танець тіний (роман, III. часть)
34. Степан Чарнецький: Сумні ідем (вибір поезій)
35. Тиберій Горобець: Дикий виноград (нариси).
36. Микола Костомарів: Книги битія українського народу.
37. Клим Поліщук: Червоне марево (нариси).
38. Осип Маковей: Кроваве поле (нариси).
39. Генрік Ібсен: Пер Гінт (драматична поема).
40. Др. Степан Балей: Нарис психольогії.
41. Іван Франко: Мойсей (поема).
42. Павло Тичина: Золотий гомін (поезії).
43. Юліян Охримович: Розвиток української нац. політичної думки.

Головний склад в Книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка, Львів, Ринок ч. 10.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 11 05 01 07 009 0